

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Bakalářská práce

**Profesní příprava žáků s mentální retardací v
Jihočeském kraji**

Vypracoval: Radka Lujcová

Vedoucí práce: Mgr. Jan Šesták, Ph.D.

České Budějovice 2016

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá tématem Profesní příprava žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji.

Teoretickou část mé práce tvoří tři kapitoly. První popisuje mentální retardaci a její základní charakteristiky. Ve druhé kapitole jsou popsány možnosti vzdělání těchto osob. Třetí část se zabývá pracovním uplatněním těchto jedinců.

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací a prozkoumat postoje, názory a očekávání těchto žáků a jejich rodičů v Jihočeském kraji. Informace byly získávány metodou jak kvantitativní tak kvalitativní. Sběr dat probíhal pomocí polostrukturovaného rozhovoru s žáky daných škol a dotazníkového šetření pro rodiče.

Rozhovory byly vedeny podle předem připravených okruhů otázek s vybranými respondenty. Tvořili je žáci praktických škol a učilišť.

Výsledky práce obsahují volný přepis rozhovorů žáků. Z rozhovorů s žáky vyplývá, že výběr školského zařízení spíše prováděli rodiče a po dokončení profesní přípravy neví, kam budou pracovně zařazeni. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že rodiče jsou spokojeni s přípravou na pracovní začlenění. Dále si myslí, že je dostatek pracovních míst pro tyto jedince s mentální retardací.

Výsledkem bakalářské práce je sumarizace možností profesní přípravy u žáků se středně těžkou mentální retardací. Práce může být užitečná pro rodiče žáků se středně těžkou mentální retardací v Jihočeském kraji, jako základní podklad pro rozhodování o možnostech vzdělávání či profesní přípravu jejich dětí.

Abstract

This bachelor thesis deals with the topic job preparation of students with mental retardation in South Bohemian region.

Theoretical part of my thesis consists of three chapters. First chapter describes mental retardation and its basic characteristics. In the second chapter are described education options of these students. Third chapter deals with job opportunities for these individuals.

The practical part of the thesis is to find out the possibilities of professional preparation students with mental retardation and explore the attitudes, opinions and expectations of these students and their parents in South Bohemian region. Information was gathered using quantitative and qualitative methods. Data were collected using semi-structured interview with students and with questionnaire survey for parents.

Interviews were conducted according to a pre-prepared set of questions with selected respondents. Participants were pupils of practical schools and training institution.

The results include a free transcript of conversations with pupils. From interviews with the pupils it is clear that the choice of school facilities conducted more parents and after completing job preparation they do not know where they will have work. The results of the survey shows that parents are satisfied with the preparation for job inclusion. Furthermore, they think there are enough job offers for these individuals with mental retardation.

The result of the thesis is to summarize job opportunities for pupils with medium mental retardation. This bachelor thesis can be useful for parents of students with medium mental retardation in South Bohemian region and as the fundamental basis for deciding on educational opportunities and job preparation of their children

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedené v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. května 2016

.....

(Radka Lujcová)

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Šestákovi, Ph.D. za cenné rady a odbornou pomoc při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji všem respondentům, díky kterým mohlo být výzkumné šetření uskutečněno.

Obsah

Úvod.....	7
1 Mentální retardace a základní charakteristika.....	9
1.1 Etiologie mentální retardace	10
1.2 Klasifikace mentální retardace podle typu	12
1.3 Stupně mentální retardace	13
1.4 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací	16
2 Možnosti vzdělávání dětí s mentální retardací.....	20
2.1 Základní vzdělávání dětí s mentální retardací	20
2.2 Středoškolské vzdělávání jedinců s mentální retardací	24
2.3 Integrace a inkluze ve vzdělávání mentálně retardovaných jedinců	27
3 Uplatnění jedinců s mentální retardací v pracovním procesu.....	30
3.1 Profesní příprava mentálně retardovaných jedinců	30
3.2 Sociální integrace a pracovní rehabilitace mentálně retardovaných jedinců.....	33
4 Cíl a metody výzkumu	37
4.1 Cíl práce.....	37
4.2 Výzkumné otázky	37
4.3 Metodika práce	38
4.4 Výzkumný soubor.....	38
4.5 Analýza výsledků	40
5 Diskuze	47
6 Závěr	50
7 Seznam použité literatury	52
Seznam tabulek	56
Seznam použitých zkratk.....	57
Klíčová slova	58
Přílohy	59

Úvod

Součástí naší společnosti jsou i lidé s mentální retardací. To, jak se k nim společnost chová a jak dokáže uspokojit jejich sociální potřeby, vypovídá o kulturní úrovni společnosti. *„Kvalita společnosti se může měřit podle způsobu, jak se stará o své nejzranitelnější a nezávislejší členy. Společnost, která se o ně stará nedostatečně, je pochybená“* (Adrian D. Ward, In: Švarcová, 2011, s. 11). Měřítkem humanity a demokracie každé společnosti je, jak se stará o děti, staré lidi, nemocné, tělesně a mentálně postižené, či jinak znevýhodněné spoluobčany.

Spektrum jedinců s mentální retardací je velmi rozsáhlé. Mezi osoby s mentální retardací patří lidé s lehkou mentální retardací, z nichž mnozí dokončí základní školu, vyučí se v oboru a mohou založit vlastní rodinu. Na opačné straně spektra jsou hluboce postižení jedinci, kteří jsou zcela odkázáni na pomoc druhých. Mezi těmito krajními body leží řada variant, v nichž každý jednotlivý člověk je odlišný. Přesto platí, že handicapovaní lidé se od intaktní („normální“) společnosti odlišují různorodými specifickými vlastnostmi, schopnostmi a projevy ale stejně tak se od ní naprostou většinou dalších vlastností, schopností a projevů odlišují. Je vizitkou kulturní úrovně a stupně demokratizace společnosti, jak dokáže lidem s handicapem zajistit jedno ze základních lidských práv, jako je právo být s ostatními. V postmoderním myšlení došlo k novému pohledu na jinakost, která je chápána jako přirozená vlastnost společnosti. Nejprogresivnější teorií je teorie inkluze-zapojování, tj. nevyučování handicapovaných z hlavního proudu společenských procesů. Obecně platí, že lidé s mentální retardací mají právo na samostatný život v rozsahu svých schopností a případných podpůrných opatření. Lidé s těžkým postižením mají nezpochybnitelné právo na všechnu ochranu a pomoc, kterou potřebují.

Předkládaná práce se zabývá profesní přípravou žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji. Z koncepčních důvodů je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části je definována mentální retardace, popisuje její etiologii a druhy mentální retardace. Podrobně si všímá možností vzdělávání mentálně retardovaných jedinců. Věnuje se psychologickým zvláštnostem mentálně retardovaných jedinců a problémům jejich uplatnění na pracovním trhu. Zdůrazňuje nezbytnost profesionálního

přístupu a pojmá inkluzi mentálně retardovaných jedinců do života společnosti jako výraz lidskosti a demokracie. V praktické části analyzuje konkrétní provádění profesního vzdělávání žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji. Výzkum je založen jak na kvalitativním tak i kvantitativním šetření, přesněji řečeno se jedná polostrukturovaný rozhovor se žáky škol a dotazníkové šetření určené rodiče. K daným cílům byly stanoveny tři výzkumné otázky, které zjišťovaly. Stávající možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji, jejich profesní zaměření a kapacita; dále názor žáků se středně těžkou mentální retardací na profesní přípravu a jejich představy o pracovním uplatnění a jaká mají očekávání a představy o možnostech pracovního uplatnění rodiče těchto žáků se středně těžkou MR.

1 Mentální retardace a základní charakteristika

Pojem mentální retardace vychází z latinských slov mens a retardare a znamená opožděnost rozumového vývoje (mens – mysl, rozum a retardare – opožďovat). Tento pojem byl přijat podle návrhu Světové zdravotnické organizace v roce 1959.

Mentální postižení tvoří jednu z nejpočetnějších skupin mezi osobami se zdravotním postižením. V současné době je tento pojem chápán jako „zastřešující“, předcházela mu pojem mentální retardace (Franiok, 2008, Lečbych, 2008).

Podle Výběrového šetření osob se zdravotním postižením z roku 2013 provedeného Českým statistickým úřadem v České republice žije 104 574 mentálně postižených z celkového počtu 1 077 673 osob se zdravotním postižením, z toho 55 823 mužů a 48 751 žen. Jedná se o postižení, které je celoživotní a u jedince se projevuje ve všech složkách osobnosti – duševní, tělesné i sociální. U mentálně postižených jedinců dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám adaptačních schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku nebo nedostatečné funkce centrální nervové soustavy. Požár (1987, s. 250) uvádí Heberovu definici: „*při mentální retardaci jde o celkové snížení intelektových schopností pod průměr, které nastalo v období vývoje a je provázáno jednou nebo více poruchami v oblasti zrání, učení a sociální přizpůsobivosti.*“

Podle Bartoňové (2007) hlavní znaky mentální retardace jsou zejména:

- nízká úroveň rozumových schopností, která se projevuje především nedostatečným rozvojem myšlení, omezenou schopností učení a následkem toho i sníženou adaptací na běžné životní podmínky;
- trvalost postižení, i když v závislosti na etiologii je možné určité zlepšení. Horní hranice dosažitelného zlepšení je dána závažností a příčinou postižení, ale i vlivy prostředí, tj. výchovnými a terapeutickými vlivy (Lechta, 2010, s. 250).

Definice mentálního retardace jsou odlišné v závislosti na odborné, profesní orientaci.

Biologický přístup: postižení v důsledku trvalého organického nebo funkčního poškození mozku.

Psychologický přístup: prvotně je snižená rozumová úroveň, která je standardizovaná IQ testy (s ohledem na populační normu).

Sociální přístup: charakteristická dezorientace ve světě i ve společnosti. Omezuje zvládání vlastní samostatnosti bez cizí pomoci.

Pedagogický přístup: snižená schopnost učit se.

Právní přístup: snižená kvalifikace pro samostatné právní úkony a vlastní rozhodnutí. (Lechta, 2010).

1.1 Etiologie mentální retardace

Mentální retardace není brána jako nemoc, ale jako stav. Stav je nenávratný. Společenský status u těchto lidí je nižší než u jiných skupin postižení. V posledních letech je obrovská snaha o integraci těchto osob.

Mentální retardace (postižení) může být způsobena dvěma příčinami a to: exogenními – vnějšími a endogenními – vnitřními.

Exogenní příčiny

Mezi exogenní vlivy, které mohou být příčinou mentálního postižení, patří vnější činitelé. Ti mohou působit v průběhu celého těhotenství, v dětství i v dospělosti. Podle časového působení rozlišujeme příčiny prenatální (působí od početí do narození), perinatální (působí před, během a po porodu) nebo postnatální (působí po narození do 2 let). Mentální úroveň může být zvláště v prenatálním období nepříznivě ovlivněna: chemickými vlivy (kouření, alkohol...), fyzikálními vlivy (radioaktivní záření) a biologickými vlivy (virové onemocnění). K poškození může dojít i během porodu např. nesprávně vedeným porodem (stlačení hlavičky dítěte) nebo při náhlém nedostatku kyslíku (asfyktický syndrom). Švarcová (2011) uvádí nejčastější příčiny MR:

Následek infekcí: prenatální infekce (např. zarděnky, toxoplazmóza, pásový opar), postnatální infekce (zánět mozku), intoxikace (otrava olovem).

Následek úrazu: mechanické poškození mozku při porodu, postnatální poranění mozku nebo hypoxie. Podle ČSÚ Výběrového šetření zdravotně postižených osob z roku 2013 bylo zjištěno 5 082 postižení získaných úrazem.

Poruchy výměny látek: fenykletonurie, hypotyreóza – kretenismus a další.

Makroskopické léze mozku: postnatální skleróza, novotvar.

Nemoci a stavy způsobené jinými a nespecifickými prenatalními vlivy: mikrocefalie, vrozený hydrocefalus a další.

Nezralost: stavy při nezralosti novorozence.

Psychosociální deprivace: snížený intelekt z důvodu sociokulturních podmínek.

Podle Výběrového šetření zdravotně postižených osob z roku 2013 bylo zjištěno u 26 043 osob získaný mentální postižení vlivem nemocí (Franiok, 2014).

Endogenní příčiny

Mezi endogenní příčiny patří vlivy hereditární, genetické, chromozomální mutace, vývojové (např. v důsledku mikrocefalu).

Downův syndrom je jednou z nejčastějších a nejznámějších genetických chromozomálních vad spojených s mentální retardací. Buňky zdravého člověka obsahují 46 chromozómů (dvě sady po 23 chromozómech). U jedinců s Downovým syndromem dochází k trizomii 21. páru chromozómu, tedy má celkem 47 chromozómů. Příznaky Downova syndromu se dají diagnostikovat při narození nebo krátce po něm. První známka je tzv. svalová hypotonie novorozence, tedy snížený svalový tonus. Jedinci s Downovým syndromem mají shodné fyzické znaky, i když se mohou mezi jednotlivci lišit svojí intenzitou. Nejtypičtějším je vzhled hlavy: hlava bývá v porovnání se zdravými dětmi menší, vzadu plochá, v obličejové části je také plošší, protože nejsou dostatečně vyvinuty obličejové kosti. Mají malé uši, nízký nosní můstek, užší nosní průchody, mírně zešíklé oči, menší ústa a přítomnost epikantu (kožní řasa, táhne se mezi vnitřním koutkem a kořenem nosu). Mezi další fyzické znaky patří nižší vzrůst, jemné a rovné vlasy, krátký krk, široké ruce a krátké prsty.

Děti s Downovým syndromem jsou psychomotoricky opožděny a mají různé zvláštnosti v chování (výbušnost, roztěkanost, nesoustředěnost...). Diagnostiku Downova syndromu lze provést genetickým vyšetřením ihned po porodu nebo z buněk plodu získaných z plodové vody či choriových klků nebo pupečnickové krve (Pueschel, 1997).

S vysokým věkem matky stoupá i riziko onemocnění. (Franiok, 2014). Podle Výběrového šetření zdravotně postižených osob z roku 2013 bylo zjištěno celkem 59 210 případů vrozených mentálních postižení.

1.2 Klasifikace mentální retardace podle typu

Za mentálně retardované se považují takoví jedinci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, psychických vlastností a poruchám adaptačního chování. Příčinou mentální retardace je organické poškození mozku (vzniká v důsledku strukturálního poškození mozkových buněk). Podle vývojového období se v současné době užívá klasifikace podle typu a stupně postižení.

Oligofrenie je mentální retardace způsobná organickým poškozením mozku v prenatálním, perinatálním a postnatálním období. Jedná se o opoždění psychického vývoje na vrozeném, dědičném základě, které má globální charakter.

Demence vzniká po druhém roce věku. Jedná se o rozpad nebo postupný úbytek nabytých rozumových schopností, který může být i nerovnoměrný. Nejvíce známá a popsaná je stařecká demence. Dnes známe celou řadu dalších např. demence posttraumatická, demence při nádorovém onemocnění, Korsakova demence (Vágnerová, 2005, Franiok, 2014).

Sociokulturní podmíněnost vzniku MP je zapříčiněna exogenními faktory, především nedostatečně podnětným prostředím, ve kterém dítě žije. Vždy se jedná o dlouhodobou sociální deprivaci, kdy nejsou rozvíjeny psychické funkce dítěte tak, aby odpovídaly věku dítěte. Jde obvykle o děti mentálně postižených rodičů, kteří své děti negativně ovlivňují dvojitým způsobem:

- předávají jim horší genetické předpoklady k rozvoji rozumových schopností
- nejsou schopni poskytnout jim přiměřenou výchovu, protože na ni sami intelektově nestačí

V mnoha literárních zdrojích se tento typ pojmenovává pseudooligofrenie popřípadě výchovná zanedbanost. Pseudooligofrenie není zapříčiněna poškozením CNS, ale jak už bylo zmíněno exogenními faktory. Jde o dlouhodobou výchovnou a sociální zanedbanost, kdy přestává docházet k rozvoji psychických funkcí. Proto nemusí být stavem trvalým a neměnným. Nejlepší výsledky zaznamenáváme v předškolním věku a v začátcích povinné školní docházky (Vágnerová, 2005, Švarcová, 2011, Franiok, 2014).

1.3 Stupně mentální retardace

Nejvýraznějším rysem MR je trvale porušená poznávací schopnost, která se u člověka s mentální retardací projevuje především v procesu učení. Hloubka a míra postižení mají vliv na možnosti výchovy a vzdělávání. Mentální retardace představuje výrazně sníženou úroveň inteligence. Při její klasifikaci se v současné době užívá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací v Ženevě, která vstoupila v platnost od roku 1992.

Kódová čísla	Slovní označení	IQ
F 70	Lehká mentální retardace	50-69
F 71	Středně těžká mentální retardace	35-49
F 72	Těžká mentální retardace	20-34
F 73	Hluboká mentální retardace	0-19

Tab. č.1: Klasifikace mentální retardace (Franiok, 2014).

Lehká mentální retardace

Dle Výběrového šetření zdravotně postižených osob z roku 2013 je v České republice 22 241 osob s lehkou mentální retardací. Je to třetí nejpočetnější skupina s mentálním postižením.

Dítě je na první pohled zdravé. Ovládá různé říkanky, básničky či písničky. Naučí se číst, psát a počítat, řeč se vyvíjí opožděně. Nedostatky se projeví při náročných myšlenkových operacích, abstrakci a i v celkové šíři je méně chápavé. Tyto nedostatky

se dobře kompenzují při cíleném zaměření vzdělávacími postupy. Umí si obstarat základní biologické potřeby, i když vývoj schopnosti sebeobsluhy bývá proti normě mnohem pomalejší. Nižší výkony můžeme očekávat u dítěte z nepodnětného rodinného zázemí na nižším sociokulturním základě. U dospělého člověka tento stupeň postižení odpovídá mentálnímu věku 9-12 let. Uplatňují se v jednoduchých pracích pod částečným vedením. Co se týká základního vzdělání, jsou tito jedinci pouze v mírně redukované podobě, po absolvování programu na odborných učilištích schopni společenského, ale i pracovního zapojení. V životě se často uplatní podstatně lépe, než se od jejich školního prospěchu očekávalo (Matějček, 2011, Lechta, 2010, Franiok, 2014).

Středně těžká mentální retardace

Jedná se o nejvíce početnou skupinu. Podle Českého statistického úřadu z Výběrového šetření zdravotně postižených osob z roku 2013, vyplývá, že v České Republice žije 35 449 jedinců se středně těžkou mentální retardací.

U dospělého člověka tento stupeň MR orientačně odpovídá věku 6-9 let. Jedná se o opožděné porozumění obsahu řeči i o malý rozvoj expresivní složky řeči. Dítě začíná pozdě sedět, chodit a pohybově zůstává neobratné. Slovní zásoba je chudá a řeč se vyvíjí velmi opožděně. Vyjadřování je krátkými jednoduchými větami. U některých jedinců se může projevit i problém s vyjádřením své potřeby, špatná gestikulace nebo i jiné formy nonverbální komunikace. Někteří jedinci si osvojí základy čtení (často nevyzrálý fonetický sluch a problémy v oblasti zrakové diferenciaci). Citově jsou jedinci nevyrovnaní a labilní. Mohou se projevit afektivní výbuchy. Povinnou školní docházku tito jedinci splňují v našich současných podmínkách, kde se pracuje s omezeným výběrem základního učiva, ale vhodným pedagogickým vedením lze dosáhnout maximálního rozvoje. Práci získávají v chráněných dílnách, kde vykonávají jednoduchou manuální práci pod odborným dohledem (Lechta, 2010, Franiok, 2014).

Těžká mentální retardace

Český statistický úřad uvádí podle Výběrového šetření zdravotně postižených osob z roku 2013, že je to druhá nejpočetnější skupina zahrnující 29 824 jedinců.

V dospělosti odpovídá mentálnímu věku 3-6 let. Jsou zde masivní poruchy motoriky (výrazná opožděná hybnost), u některých jedinců se mohou vyskytovat kývavé pohyby

hlavy a trupu. Psychika zůstává málo rozvinuta. Řeč těchto jedinců je značně omezena, spíše převládá nonverbální komunikace, neartikulované výkřiky a výjimečně jednoduchá slova. Zkušenosti ukazují, že včasná systematická a dostatečně kvalifikovaná výchovná a vzdělávací péče může významně přispět k rozvoji jejich motoriky, rozumových schopností, komunikačních dovedností, jejich samostatnosti a celkovému zlepšení kvality jejich života. Jsou celoživotně závislí na péči jiných osob. (Lechta, 2010, Franiok, 2014).

Hluboká mentální retardace

V České republice žije 14 801 jedinců s hlubokou mentální retardací (ČSÚ, Výběrové šetření zdravotně postižených osob z roku 2013).

U dospělého člověka tento stupeň odpovídá mentálnímu věku do 3 let. Při testování musejí být použity neverbální testy. Vnější typickým pozorovatelným vjemem je např. automatický pohyb celého trupu. Zásadní omezení jsou ve schopnostech reagovat na jednoduché požadavky. Je zde častá imobilita a výrazné omezení pohybu, který vyžaduje trvalý dohled a samozřejmě pomoc. Komunikační dovednosti jsou značně omezené, jedná se většinou o neartikulované a nesrozumitelné výkřiky. Upoutání na lůžko z důvodu vad somatických a neurologických. Při práci s touto skupinou je důležitá správná stimulace a rozvíjení těchto jedinců alespoň v dílčích schopnostech (Lechta, 2010, Franiok, 2014).

Jiná mentální retardace

Intelektové schopnosti těchto jedinců jsou výrazně snižené a mentální retardaci nelze přesně určit z důvodu přidruženého smyslového a tělesného onemocnění, poruchy chování a autismu.

Nespecifikovaná mentální retardace (F79)

Tento druh mentální retardace se klasifikuje v případech, kdy nejsme schopni jedince zařadit do předchozích kategorií. Patří sem mentální retardace NS, mentální subnormalita NS, oligofrenie. (Lechta, 2010, Švarcová, 2011).

1.4 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací

Mentální postižení se projevuje výrazně právě v psychických procesech a schopnost adaptace na prostředí. Hlavním znakem mentální retardace je nedostatečný vývoj, zvláště myšlení a řeči, vnímání a paměti. Stupeň odlišnosti psychických projevů je vždy podmíněn jedinečností osobností a hloubkou postižení. Přesto se projevují společné znaky (ve větší míře). U dětí s mentální retardací je potřeba si uvědomit, že je nelze přirovnávat k „normálním“ dětem, neboť v psychickém vývoji nedochází ke srovnatelným kognitivním kvalitativním změnám (Švarcová, 2011, Vágnerová, 2005).

Intelektové schopnosti

Jsou důležité při hodnocení celkové úrovně mentální retardace. Důležité je stanovit kvalitativní hodnocení struktury rozumových schopností a určení individuálních specifíků, které lze rozvíjet. U dětí s poškozeným mozkiem probíhá zrání jinak. Vlivy prostředí nemusí být stejné, respektive na ně budou působit jinak (Vágnerová, 2005).

Vnímání

U osob s mentální retardací se vjemy a počítky vytvářejí velmi pomalu a s velkým množstvím nedostatků. Podle Jakačice a Požára (1995) má vnímání lidí s mentálním postižením některá specifika způsobená fyziologickými (specifika CNS, zejména snížení pohyblivosti) a psychologickými (malá míra zkušenosti v důsledku inaktivity lidí s mentálním postižením) faktory (Hučák, In: Lechta, 2010, Švarcová, 2011). „*Když se mentálně retardované dítě dívá na nějaký obraz nebo předmět, neprojevuje snahu prohlédnout si ho do všech detailů. Spokojuje se s jednoduchým poznáním těchto předmětů a aktivně se nezajímá o jejich funkci.*“ (Švarcová, 2011, s 46).

Představy

Představy jedinců s mentálním postižením se vyznačují nejasností, nepřesností, útržkovitostí a neúplností. Odráží se v nich důsledek nedostatečné funkce analýzy a syntézy (Müller, 2002). S obrazotvorností v produktivní tvůrčí práci nelze u lidí s mentální retardací počítat (Lechta, 2010).

Pozornost

U lidí s mentální retardací je zpravidla obtížné získat a udržet adekvátní pozornost. Poznatky si osvojují pomalu a i po mnohačetném opakování je rychle zapomínají. Jejich případné vybavení je nepřesné. Pozornost je snadno unavitelná (Lechta, 2010, Hetová, 2007).

Paměť

Je u jedinců s mentální retardací narušená ve všech fázích. Vštěpování do paměti, zapamatování, uchování v paměti i vybavení. Typickým znakem paměti u těchto dětí je pomalé tempo osvojování si nových poznatků a nestálost jejich uchování (zapomětlivost). Při zapamatování nějakého materiálu je pro ně obtížné si spojit podstatné prvky a oddělit náhodné asociace. Charakteristická je krátkodobá paměť. Trvalejší zapamatování poznatků vyžaduje dlouhodobé opakování (Lechta, 2010, Švarcová, 2011).

Myšlení

Myšlení MR jedinců vykazuje výrazné poruchy. Jedná se o nedostatky v analýze a syntéze, indukci a dedukci, generalizaci, analogii, klasifikaci a strukturalizaci. Myšlení je nedůsledné, pojmy se vytvářejí těžko a úsudky jsou nepřesné. Orientace v prostředí je pro ně mnohem náročnější, protože hůře rozlišují významné či nevýznamné znaky jednotlivých objektů. Jedinci tedy bývají obvykle pasivnější a více závislí na druhém člověku (Lechta, 2010, Fischer a Škoda, 2008).

Řeč

Schopnosti odpovídají stupni mentální retardace. Může docházet k výraznému omezení vývoje řeči, malé slovní zásobě, používání neadekvátních slov, používání forem řeči typických pro předškolní věk, dramatičnosti a zvýšenému výskytu poruch řeči (Lechta, 2010).

Učení

Schopnost učení bývá v různé míře narušená. Dítě se učí převážně mechanicky – veškeré informace a dovednosti se fixují ve stereotypní podobě a stejným způsobem bývají používány. Proces učení bývá velmi časově náročný a vyžaduje trpělivost. Typickým rysem pro mentálně retardované dítě je pohodlnost k učení, Je potřeba je správně namotivovat – materiální odměna (např. jídlo). Pozitivně reagují i na pochvalu (Lechta, 2010, Vágnerová, 2005).

Emoce

Mentálně retardované dítě hůře zvládá emoce než intaktní děti jeho věku. Citová otevřenost souvisí se sníženou funkcí mozku. Pokud se mentálně retardovaný jedinec nenaučí zvládat běžné situace, mohou se u něj objevit neurotické či psychopatické symptomy i poruchy citového vývoje (Valenta, 2003). Na druhé straně mentálně postižení milují svoji rodinu, jsou empatičtí a ochotní pomáhat (Lechta, 2010).

Volní projevy

Volní projevy charakterizuje zvýšená sugestibilita, citová labilita, impulzivnost, agresivita nebo úzkostlivost a pasivita. Specifickým znakem je abulie (nerozhodnost) a dysbulie (porucha vůle), neschopnost začít činnost či nedostatek vůle. Nejsou schopni vytyčení dlouhodobého cíle. Výrazná tvrdohlavost, ovlivnitelnost druhými a častá neovladatelnost (Lechta, 2010, Vítková a kol., 2004).

Zájmy

Mentálně retardované děti se váží především k uspokojování biologických potřeb, jsou široké, málo diferencované a také povrchní. Projevuje se malá stálost a lehce se vytvářejí tzv. nevhodné zájmy (kouření, pití alkoholu). K aktivní činnosti aktivní zájem nestačí. Potřebují vnější stimulaci (Lechta, 2010).

Charakter

Jak již bylo řečeno, mentálně retardovaní mají rádi svoje blízké a někteří jsou schopni vysoké empatie. Při správném výchovném působení často dosáhnou vysoké kvality morálního vývoje. Naproti tomu při nesprávné výchově a nesprávném využívání volného času se u nich rozvinou negativní vlastnosti (Lechta, 2010).

Sexualita

Mentálně postižení jedinci mají stejné sexuální potřeby jako intaktní populace. Pro navázání partnerského vztahu je rizikovým faktorem jejich citová nevypělost, která přetrvává v dospělém věku. Můžeme se u nich setkat i s primitivními a impulzivními reakcemi a nedostatkem sebeovládání (obnažování, masturbace).

Nejčastější formou sexuálního uspokojení je u mentálně retardovaných neškodná masturbace. O neškodnosti masturbace by měli být informováni jak rodiče, tak i zaměstnanci školy či nějakého pracovního zařízení (Novosad, 2002, Lechta, 2010).

Osobnost

Osobnost mentálně retardovaných dětí se často vyznačuje neadekvátním, nekritickým sebehodnocením a zvýšenou sugestibilitou. Mají silnou potřebu jistoty a bezpečí. Setkáváme se u nich s opožděnou socializací, v období adolescence zpravidla přetrvává silná citová vazba na matku. Vývoj vyšších citů probíhá obtížně a opožděně. Ve volných projevech se u nich můžeme setkat i s nespoutaností, nezkrotností, neschopností překonat některé překážky. Hrozí zde velké nebezpečí zneužívání těchto jedinců (Lechta, 2010).

2 Možnosti vzdělávání dětí s mentální retardací

Neurobiologové v souvislosti s novými vědeckými poznatky o mozkových funkcích upozorňují na skutečnost, že edukační proces musí respektovat vztah emocionality a intelektových schopností. Ve školách se většinou klade důraz na schopnost organizovat a uspořádat myšlenky, ale efektivní vzdělávací programy musí sledovat i emocionální vývoj. „Většina dětí se ráda učí, když je jejich vzdělávací program adekvátní jejich schopnostem, pokud adekvátně reflektuje jejich silné i slabé stránky“ (Ostatníková, In: Lechta, 2010, s. 106). Významným aspektem moderní pedagogiky je posílení úcty k dítěti a jeho přijetí se všemi danostmi a možnostmi. Moderní pedagogika vychází z rovnosti všech lidí, jejich jedinečnosti a důstojnosti.

2.1 Základní vzdělávání dětí s mentální retardací

Žáci s mentální retardací mohou navštěvovat tyto školská zařízení:

- základní praktické školy,
- základní speciální školy,
- běžné základní školy ve specializovaných třídách,
- běžné základní školy v normálních třídách.

Od 1. září 2016 vychází v platnost vyhláška č. 27/2016 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Podle §19 vzdělávání žáků se přednostně uskuteční ve škole, třídě, oddělení nebo v nějaké studijní skupině v „běžné škole“. Dále podle §20, žáka lze vzdělávat ve škole, třídě či nějaké skupině zřízené podle §16 odstavce 9 zákona a to pouze na základě žádosti zletilého nebo zákonného zástupce a doporučení školského poradenského zařízení. Ve třídě se může vzdělávat zpravidla nejvýše 5 s žáků přiznaným podpurným opatřením druhého až pátého stupně, s přihlédnutím na speciální vzdělávací potřeby žáka.

Základní školy praktické

Co si představíme pod pojmem „Základní praktická škola“? Tento pojem není nijak vymezen a to ani ve školské legislativě. Nejsou nijak evidované ve školské statistice a některé nemají slovo praktická ve svém názvu. V posledních deseti letech se termín Základní praktická škola ustálil a používá se v běžné praxi.

Za základní školu praktickou považujeme takovou školu, kde:

- žáci s mentálním postižením jsou vzděláváni odděleně od žáků bez této diagnózy
- zároveň se v této škole vzdělává minimum žáků s jiným druhem ZP (včetně ST a TMP, autismus), speciální škola základní vzdělává omezené množství žáků (takovou školu bychom považovali za základní školu praktickou a speciální),
- žáci jsou vzděláváni podle RVP pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s LMR,

Absolvováním této školy získává žák základní vzdělání. Speciální výuka vychází z druhu a potřeb postižení a pracuje se převážně s individuálními vzdělávacími plány (Klusáček, 2015, zákon č. 561/2004 Sb.).

Základní speciální školy

Žáci s těžkou mentální retardací, žáci s více vadami a autismem mají právo na vzdělání v základní škole speciální. Lze zřídit přípravný stupeň v základní škole speciální. Je důležitá žádost zákonného zástupce na podkladě písemného doporučení školského poradenského zařízení (§48).

Žáci s hlubokou mentální retardací se mohou realizovat jiným způsobem plnění školní docházky (§40, §42).

Pro jednotlivé žáky je zpracován, kromě základního vzdělávacího programu, rehabilitační vzdělávací program a po absolvování školy získají žáci základy vzdělání.

Základní škola speciální má deset ročníků, člení se na první (1-6) a druhý stupeň (7-10). Poskytuje vzdělávání ve vhodných podmínkách. Při odborné speciálně pedagogické péči si žáci osvojovali základní vědomosti, dovednosti a návyky. Je přizpůsobena žákům se sníženou úrovní rozumových schopností, žákům vykazujícím psychické zvláštnosti, dále těm s nedostatečnou úrovní koncentrace, pozornosti a nízkou úrovní rozvoje volných vlastností (RVP ZŠS, 1. a 2. díl), (zákon č.561/2004 Sb., RVP ZŠS).

Základní školy

Základní škola má 9 ročníků. Ty se člení na první stupeň (1-5) a druhy stupně (6-9). Pro žáky se zdravotním postižením je upravený vzdělávací program, s předchozím souhlasem ministerstva, na deset ročníků.

Aktuální snahou současné speciální pedagogiky v České republice je pozitivní integrace žáků s mentálním postižením. Jedná se o skupinovou integraci, tj. speciální třídy pro žáky s mentálním postižením, nebo o začlenění mentálně postiženého jedince do běžné třídy. Od 1. září 2016 přichází v platnost Vyhláška č. 27/2016, která zahrnuje plnou integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných do běžných základních škol. Obsah vzdělávání mentálně postižených žáků určuje příloha RVP ZV upravující vzdělávání žáků s LMP. Představuje jeho modifikaci, respektuje sníženou úroveň rozumových schopností žáků, jejich fyzické i pracovní možnosti a předpoklady, vymezuje podmínky pro vzdělávání, specifikuje úroveň klíčových kompetencí na konci základního vzdělávání (zákon 561/2004 Sb., Potměšilová 2014).

Žáky a studenty s mentální retardací řadí školský zákon mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. (zákon č. 561/2004 Sb, §16, odst. 2).

Školský zákon zajišťuje dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami nárok na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem.

Vyhláška č.73/2005 Sb. ve znění novely č. 147/2011 Sb. stanovuje škálu vyrovnávacích a podpůrných opatření, na které mají děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami nárok:

- speciální metody, formy a postupy;
- speciální učebnice;
- didaktické materiály;
- kompenzační pomůcky;
- rehabilitační pomůcky;
- zařazení předmětů speciálně- pedagogické péče;
- služby asistenta pedagoga;
- snížené počty dětí, žáků a studentů ve třídě, v oddělení, ve studijní skupině;
- další možné úpravy podle individuálního vzdělávacího plánu;

- poskytování pedagogicko-psychologických služeb.

Se souhlasem krajského úřadu může ředitel školy zřídit funkci asistenta pedagoga ve třídě, kde se vzdělává dítě se speciálními vzdělávacími potřebami. Hlavní činností asistenta pedagoga je:

- pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti;
- pomoc při komunikaci se žáky a zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází;
- podpora žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí;
- pomoc žákům při výuce a při přípravě na výuku.

Nezbytná je pomoc žákům s těžkým zdravotním postižením při sebeobsluze a pohybu během vyučování a při akcích pořádaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku uskutečňuje vzdělávání.

2.2 Středoškolské vzdělávání jedinců s mentální retardací

V oblasti středního školství upravuje vzdělávání zdravotně postižených studentů vyhláška MŠMT ČR č. 13/ 2005 Sb. o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři. Podle uvedené vyhlášky lze pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami vytvořit individuální vzdělávací plán (§5), ve kterém je určena zvláštní organizace výuky a délky vzdělání při zachování obsahu a rozsahu vzdělávání stanoveného školním vzdělávacím programem. Středoškolské vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je zajišťováno:

- formou individuální integrace;
- formou skupinové integrace;
- ve škole samostatně zřízené pro žáky s postižením (speciální škole);
- kombinací obou forem (vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných).

Pro absolventy základních škol praktických a speciálních jsou určeny vzdělávací programy odborných učilišť (dvouletých nebo tříletých) a praktických škol (jednoletých a dvouletých).

Praktická škola jednoletá (78-62-C/01) je určena absolventům ZŠS a je zaměřena na osvojování si manuálních dovedností potřebných k výkonu jednoduchých činností v profesním i osobním životě. Praktická škola dvouletá (78-62- C/02) je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, plynoucími ze snížené úrovně rozumových schopností (Vítek, Vítková, 2010, In: Bartoňová, Pitnerová, 2012, s. 17).

Praktická škola jednoletá

Praktická škola jednoletá se řídí Rámcovým vzdělávacím programem pro obor vzdělávání praktická škola jednoletá, který navazuje na rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání. V praktické škole jednoleté se vzdělávají žáci s různými druhy a různou mírou závažnosti zdravotního postižení. Zdravotní způsobilost žáků ke vzdělávání v různých odborných činnostech a oborech posuzuje odborný lékař, který stanoví požadavky, které je nutno v rámci vzdělávacího procesu respektovat.

Individuální zvláštnosti, zdravotní stav, specifické problémy vyplývající z povahy a stupně postižení. Pomocí speciálních vzdělávacích metod, prostředků a forem se žáci připravují k výkonu jednoduchých činností. Vzdělávání je uskutečněno v denní formě studia. Je vhodné organizovat výuku tak, aby byly respektovány psychické, fyzické a sociální možnosti žáka. Vzdělávání je ukončeno závěrečnou zkouškou a vysvědčením. Mohou nastat i výjimečné situace, kdy ředitel školy může prodloužit délku studia až o dva roky. Podle individuálních možností a schopností se absolventi mohou uplatnit při pomocných pracích v oblasti služeb a výroby (např. ve zdravotnictví, v sociálních a komunálních službách, ve výrobních podnicích, v zemědělství). Pro některé je nejvhodnější práce v rámci chráněných pracovišť. (RVP, 2010).

Praktická škola dvouletá

Praktická škola dvouletá se řídí Rámcovým vzdělávacím programem pro obor vzdělávání praktická škola dvouletá. Dává možnost získat střední vzdělání žákům se středně těžkým stupněm mentálního postižení, případně s lehkým stupněm mentálního postižení v kombinaci s jiným zdravotním postižením, které jim neumožňuje získat střední vzdělání na běžné škole. Vzdělávací proces navazuje na vzdělání získané v průběhu povinné školní docházky a zaměřuje se na získání pracovních dovedností, návyků a postupů potřebných v každodenním i budoucím pracovním životě. Poskytuje základy odborného vzdělávání a manuální dovednosti v oboru dle zaměření přípravy a vedoucích k profesnímu uplatnění. Zdravotní způsobilost ke vzdělávání v odborných činnostech a oborech musí, stejně jako v případě školy jednoleté, posoudit odborný lékař. Výuka probíhá zpravidla podle individuálního vzdělávacího plánu, který respektuje individuální zvláštnosti, zdravotní stav a specifické problémy vyplývající z povahy a stupně postižení. Jedním z cílů vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením je využití počítače k všestranné a účinné komunikaci. Vzdělání je ukončeno závěrečnou zkouškou a vysvědčením. Absolventi najdou podobné uplatnění jako absolventi praktické školy jednoleté, ale mohou také pokračovat v dalším vzdělávání (RVP, 2010).

Odborné školy

Hlavním typem školy pro žáky s lehkou mentální retardací jsou odborná učiliště. Učiliště jsou dvouletá nebo tříletá ukončená závěrečnou zkouškou s vysvědčením nebo závěrečnou zkouškou s výučním listem. Odborná učiliště navazují na RVP ZV LMP. Odborné učiliště klade důraz na přípravu žáků profesního uplatnění s akcentem na předávání praktických dovedností (Švarcová, 2011).

Každý obor má svůj RVP, který je schválen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Členíme je do několika kategorií:

- obor „C“ – praktické školy,
- obor „J“ – střední nebo střední odborné vzdělání bez maturitní zkoušky i výučního listu, 2 leté ukončené závěrečnou zkouškou,
- obor „E“ – nižší střední odborné vzdělání, odborné učiliště, 3 leté obory ukončené výučním listem,
- obor „H“ – střední odborné vzdělání s výučním listem, 3 leté,
- obor „L“ a „M“ – střední odborné učiliště ukončené maturitou, 4 leté.

Pro žáky s mentálním postižením jsou podle NÚOV vhodné obory C, J, E a H. Primárně pro žáky s lehkou mentální retardací jsou určeny obory E a H.

Obory E navazují na vzdělávací program ZŠ praktické. Vyučení pro výkon jednoduchých povolání. Obor H je také 3 letý, ukončené s výučním listem, kde je možnost nástavbového studia (NÚOV, 2007, 2008).

2.3 Integrace a inkluze ve vzdělávání mentálně retardovaných jedinců

České speciální školství je na velmi dobré úrovni. Existují těžká mentální postižení, kde je nezbytně nutná specializovaná péče a integrace je kontraindikována. Zároveň je prokazatelným faktem, že ve speciálních a praktických školách končí i děti, které by za určitých podmínek mohly navštěvovat běžné školy. Aktuální snahou současné speciální pedagogiky v České republice je pozitivní integrace zdravotně postižených žáků do society školského systému (Mühlpachr, 2010) včetně žáků mentálně retardovaných. Integrace LMR, ale ne jen těch, do běžných škol sice vyžaduje náročné speciální vzdělávací metody, zároveň se ale ukazuje, že soužití se zdravými jedinci je pro ně mimořádně prospěšné. Proto od 1. září 2016 vychází nová Vyhláška č. 27/2016 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Tato vyhláška umožňuje vzdělávání těchto žáků v "běžných školách". V očích veřejnosti i některých pedagogů panují mylné představy o integrovaném vzdělávání mentálně retardovaných (Potměšilová, 2014).

Nestačí, aby o potřebě a významu integrace byl přesvědčen ředitel školy, ale je nutný kladný přístup celého pedagogického sboru a jeho kvalifikační příprava. Nezbytná je spolupráce s dalšími odborníky, především se speciálně pedagogickým centrem či pedagogicko-psychologickou poradnou. Ukazuje se, že nezbytnou podmínkou začleňování dalších žáků se zdravotním postižením do hlavního vzdělávacího proudu je zvyšování odborné přípravy učitelů. V případě pozitivního přístupu účastníků integrace lze dosáhnout začlenění mentálně retardovaného jedince do běžné třídy odborného učiliště. Tímto způsobem při vhodně zvoleném oboru můžeme očekávat zdárné dokončení profesní přípravy. V březnu 2010 byl vládou ČR schválen návrh MŠMT ČR – Národní akční plán inkluzivního vzdělávání a cílem zajistit rovný přístup a rovné příležitosti všech osob ke vzdělávání, jehož součástí je zavedení nezbytných opatření k ukončení segregační praxe v českém školství a k prevenci diskriminačních jevů. Inkluze v tomto pojetí představuje takové uspořádání ve škole hlavního vzdělávacího proudu, které umožní adekvátní vyučování všem žákům s ohledem na jejich individuální rozdíly a specifické vzdělávací potřeby.

Základem individuálního plánu je správná diagnostika individuálních zvláštností, schopností a možností handicapovaného žáka, jakož i zajištění jeho pozitivního přijetí ze strany pedagogů a spolužáků. Velmi inspirativní vnímání mentálního postižení uvádí německá humanitní genetička Sabine Stengel – Rutkovski .

Tabulka č. 2. Pohled z pozice defektu versus pohled z pozice dialogu, upraveno podle Bobana a Hinze (1993)

Pohled z pohledu defektu	Pohled z pozice dialogu
mentální postižení jako stav- být postižený	mentální postižení jako proces – stát se postiženým
geneticky determinované dysfunkce orgánu	prostředí modifikuje vliv genů
práce s problémy dítěte	podpora rozvoje dítěte
dítě jako závislý pasivní objekt	dítě jako autonomní, aktivní subjekt
znalost toho, co je pro dítě nejlepší	otevřenost vůči situacím a zkušenostem
přípravený plán terapie	pozorování a individuální reakce
trénink praktických dovedností	podpora zájmů a schopností
výchova a podpora rozvoje mimo běžné sociální prostředí	výchova a podpora rozvoje uvnitř běžného sociálního prostředí

Zdroj: Anderlik, 2014, s. 22

Ukazuje se, že čím větší očekávání klademe na postižené, tím zpravidla projevují větší schopnosti. Moderní speciální pedagogika proto ustoupila od myšlení zaměřeného na defekt a vnímá postižení jako projev lidské rozmanitosti, který není důvodem k jejich vyloučení z normálního sociálního společenství.

3 Uplatnění jedinců s mentální retardací v pracovním procesu

Hlavními životními rolemi dospělého jedince jsou role partnera, role rodiče a profesní role. Správný výběr budoucího profesního zaměření je velice důležitou etapou života každého člověka a mentálně postižení nejsou výjimkou. Diagnostika profesní role spadá z časového hlediska do období konce povinné školní docházky a z hlediska vývojového se realizuje v období puberty a adolescence (Přinosilová, In: Bartoňová, Pitnerová, 2012, s. 25.)

3.1 Profesionální příprava mentálně retardovaných jedinců

U intaktních jedinců dochází v období puberty a adolescence k odklonu od dosud dominantní vazby na rodinu a příklonu ke skupině vrstevníků. U mentálně retardovaných je situace složitější. Na jedné straně se může stát, že je vrstevnická skupina nepovažuje za rovnocenné a odmítá je. Na druhé straně řada MR o to ani neusiluje a preferuje známý a pro ně méně náročný stereotyp v rodině. V tomto období si jedinec s mentální retardací začíná uvědomovat svoje omezení v různých oblastech života a svoje začlenění do společnosti. Správná volba jejich další profesní orientace je klíčová pro uplatnění v pracovní i sociální sféře. Před ukončením povinné školní docházky je proto nezbytné provést diagnostiku se zaměřením na profesní orientaci. Diagnostiku profesní orientace provádějí nejčastěji speciálně pedagogická centra a pedagogicko-psychologické poradny. Diagnostika sleduje zejména:

- *profesní zájmy a jejich trvání;*
- *psychické předpoklady pro povolání (včetně osobnostních zvláštností vyplývajících z osobnostního zpracování postižení-sebepojetí, snížení sebehodnocení, nedostatek sociálních zkušeností apod.);*
- *úroveň požadovaných školských vědomostí a návyků pro zvolené povolání;*
- *somatické předpoklady pro povolání (event. kontraindikace vzhledem k druhu a závažnosti postižení do budoucna);*
- *úroveň zručnosti (manuální obratnost ve vztahu k druhu zpracovávaného materiálu);*
- *lateritu (významná zejména tzv. vynucená laterita);*

- *pracovní návyky a předpoklady (pro výkon určitého povolání či pracovní činnosti);*
 - *pracovní tempo a vytrvalost;*
 - *unavitelnost a odolnost vůči zátěži (spektrum užívaných obranných mechanismů v zátěži);*
 - *schopnost dorozumět se a komunikovat (s ostatními členy pracovního kolektivu, úroveň a rychlost dorozumívání);*
 - *schopnost spolupráce (v rámci pracovního kolektivu, ochotu podřídit se);*
 - *samostatnost a nutná míra dopomoci (relativní samostatnost v přístupu k činnosti až po potřebu stálého vedení a dohledu atd.);*
 - *nároky na přizpůsobení pracoviště vzhledem k postižení;*
 - *možnost uplatnění v praktickém životě (vzhledem k vybranému oboru, jeho žádanost v regionu, ale i z hlediska osobnostních předpokladů a možností žáka s postižením).*
- (Přinosilová, In: Bartoňová, Pitnerová, 2012, s. 29.)

Z výše uvedeného vyplývá, že možnosti mentálně retardovaných při výběru profesního zaměření jsou determinovány jejich schopnostmi a možnostmi. Nebezpečím jsou neadekvátní představy ze strany žáků i rodičů. Příčinou nevhodné volby může být přecenení možností žáka ze strany jeho rodičů, jednostrannost či nedostatek informací o jednotlivých povoláních, neznalost nebo podcenění kontraindikace povolání, špatná informovanost o tom, jaké profese jsou žákovi doporučovány v souvislosti s jeho postižením. Při volbě střední školy je nutno dbát i na takové faktory jako je vzdálenost školy od místa bydliště, její dostupnost z hlediska dopravy, možnost každodenního dojíždění či nutnost internátního pobytu, délka přípravy na povolání, uplatnění na trhu práce v místě bydliště, ekonomické úroveň rodiny atd.

Cílem inkluzivního trendu nemůže být likvidace speciálních škol a speciálních pedagogických zařízení. Rodiče mentálně retardovaných dětí by si měli (po konzultaci s odborníky) vybrat takový typ školy (speciální školu, praktickou školu nebo běžnou střední školu či odborné učiliště) jaká jejich dítěti nejlépe vyhovuje. Úspěšná inkluze vyžaduje vytvoření patřičných technických, organizačních, personálních metodických a jiných podmínek. Běžná škola aplikující integraci mentálně retardovaných do běžných tříd, musí mít jak kompetentní pedagogy, tak potřebné finanční prostředky (např. na asistenta pedagoga). Realizace inkluze není pouze záležitostí školy a rodičů, ale podílí se na ní řada dalších činitelů, které ukazuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 : Lidské zdroje inkluzivní edukace (přepřacováno podle Lang, Berberichová, 1998)

Osoba	Vztah k dítěti	Charakteristika
Rodič	poskytuje všestrannou péči, první vychovatel	intimní znalost potřeb, oddanost, zájem, láska, obhajoba práv, podpora
Učitel	poskytuje péči ve třídě, škole, poskytuje vzdělání	odborné vědomosti, pozorovací a plánovací dovednosti, tvůrce třídního klimatu, osobní kontakty
Lékař	lékařská a jiná péče	zná zdravotní stav klienta
Terapeut (psycholog) rehabilitační pracovník	speciální podpora, terapeutická intervence	zná zdravotní a psychický stav klienta, speciální vědomosti, speciální dovednosti
Výchovný poradce	k dítěti nemá přímý vztah jen prostřednictvím učitele	metodika, sociální vědomosti, koordinace učitel, zdroje informací
Metodik prevence	k dítěti nemá přímý vztah jen prostřednictvím učitele	koordinace prevence sociálně patologických jevů, metodika, zdroj informací
Občanská iniciativa, sdružení rodičů postižených dětí	podpora rodičů, jejich prostřednictvím podpora školy	intimní znalost potřeb, materiální a finanční zdroje, podpora zájmů žáka, podpora rodičů
Asistent pedagoga postiženého žáka	poskytuje pomoc ve třídě	osobní vztah
Ostatní učitelé	členové pedagogického sboru a pracovního kolektivu	odbornost, kolegiální podpora, nezávislý pohled
Ředitel	správce školy	podpora, rozhoduje o dostupných prostředcích
Dobrovolníci	dospělí angažovaní lidé	rozličné zkušenosti, přátelství, osobní podpora
Žáci	vrstevníci	věková blízkost, porozumění, zájem, společné učení

Zdroj: MATUŠKA, JABLONSKÝ, In: LECHTA, 2010, s. 126

3.2 Sociální integrace a pracovní rehabilitace mentálně retardovaných jedinců

Absolventi speciálních a praktických škol a jedinci s mentální retardací, kteří získali výuční list na běžné škole, mají možnost uplatnění na trhu práce. Získávají pracovní uplatnění buď na volném, či na chráněném trhu práce nebo rozvíjejí své pracovní a sociální kompetence v rámci sociálních služeb. V řadě případů se jedná o jedince, pro které by práce v rámci volného pracovního trhu byla z hlediska jejich postižení obtížná, často i nemožná. Pro tyto případy jsou zřizovány chráněná pracovní místa (zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti).

Chráněné pracovní místo

(§75 zákon č. 367/2011, kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb.)

Místo je zřízeno zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením (MR) a to na základě písemné dohody s Úřadem práce. Na tato místa poskytuje ÚP příspěvky. Chráněná pracovní místa musí být obsazena po dobu 3 let. Úřad práce poskytne zaměstnavateli, doloží-li potvrzení, které není starší jak 30 dnů, že nemá u orgánů Finanční správy ČR a u Celní správy ČR žádný nedoplatek. Žádost o zřízení chráněného pracovního místa obsahuje:

- identifikační údaje zaměstnavatele,
- místo a předmět podnikání a
- charakteristiku chráněných pracovních míst a jejich počet.

Podle zákona č. 367/2011 Sb. „Příspěvek na zřízení chráněného pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením může činit maximálně osminásobek a pro osobu s těžkým zdravotním postižením maximálně dvanáctinásobek průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí předchozího kalendářního roku. Zřizuje-li zaměstnavatel 10 a více chráněných pracovních míst, může příspěvek na jedno chráněné místo pro osobu se zdravotním postižením činit maximálně desetinásobek a pro osobu s těžkým zdravotním postižením maximálně čtrnáctinásobek výše uvedené průměrné mzdy.“

Dohodu je možno uzavřít nejdříve po uplynutí 12 měsíců ode dne obsazení nebo vymezení chráněného pracovního místa. Příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů chráněného pracovního místa může činit nejvíce 48 000 Kč (zákon č. 367/2011 Sb.).

Přestože řada mentálně postižených nemá problémy při výkonu některých povolání, zaměstnavatelé při přijímání do zaměstnání upřednostňují intaktní (i když možná ne tak odpovědné a pracovité) jedince. V některých zemích západní Evropy je situace odlišná. Stále více se uplatňuje názor S.J. Taylora (2002), že *„i lidé s mentálním či těžkým postižením jsou schopni uplatnit se na volném trhu práce, pokud se jim dostane odpovídající podpory.“* Jako příklad je možno uvést sousední Německo. Chráněné dílny tam jsou pouze jednou z možností uplatnění mentálně postižených, většinou dočasnou. Zřizují se velké dílny, pro větší množství pracovníků, kteří jsou rozděleni podle svých schopností (Friedmann, 2011).

V České republice se podle zákona o zaměstnanosti (zákon č.435/2004Sb.) osoby s mentálním postižením považují za osoby se zdravotním znevýhodněním nebo za osoby se zdravotním postižením. Těmto osobám Úřady práce nabízejí podporu v těchto formách:

Pracovní rehabilitace

(§69 zákon č. 367/2011, kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb.)

Každá osoba se zdravotním postižením má právo na pracovní rehabilitaci, kterou zabezpečuje krajská pobočka Úřadu práce. Pracovní rehabilitace je soustavná činnost, která je zaměřena na získání a udržení vhodného pracovního místa pro osoby se zdravotním postižením. Zabezpečuje ji Úřad práce na základě žádosti. Zahrnuje: poradenskou činnost pro volbu povolání, volbu zaměstnání, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání a další přípravu, změnu či vytvoření vhodných podmínek.

Příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením

(§78 zákon č. 367/2011, kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb.)

Zaměstnavatel, který zaměstnává více než 50% osob se zdravotním postižením, z celkového počtu zaměstnanců, se poskytuje příspěvek těmto osobám formou částečné úhrady vynaložených prostředků na mzdy nebo platy a dalších nákladů. Příspěvek poskytuje Úřad práce, v němž zaměstnavatel sídlí. Zaměstnavateli, jenž zaměstnává osoby se zdravotním postižením, náleží dle §78 odstavec 2 zákona č. 367/2011 Sb. 75 % skutečně vynaložených prostředků na mzdy.

Povinný podíl zaměstnávání osob se zdravotním postižením

(§81 zákon č. 367/2011, kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb.)

Zaměstnanec, který má více než 25 zaměstnanců, je povinen zaměstnávat osoby se zdravotním postižením. Povinný podíl činí 4% osob se zdravotním postižením z celkového počtu zaměstnanců. Tato povinnost se plní zaměstnáváním osob se zdravotním postižením, odebíráním výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů, zaměstnávajících více než 50% zaměstnanců, kteří jsou osobami se zdravotním postižením, nebo zadáváním zakázek těmto zaměstnavatelům. Další možností je odvod finančních prostředků do státního rozpočtu nebo vzájemná kombinace obou možností.

Podporované zaměstnávání

Služba, která je časově omezena a je určena lidem, kteří hledají placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí. Tyto osoby potřebují individuální a dlouhodobou péči a podporu poskytovanou před i po nástupu do zaměstnání. Smyslem této služby je vyrovnat možnosti pracovního uplatnění na otevřeném trhu práce a to nejen lidem se zdravotní retardací, ale i se zdravotním znevýhodněním.

Podporované zaměstnávání má 2 hlavní cíle: první cíl je získání a zachování si vhodného pracovního místa a druhý cíl je zvýšit míru samostatnosti uživatelů služeb. Podporované zaměstnání je časově omezeno a to v rámci stanoveného limitu, dle individuálních potřeb uživatele, vykonává se prostřednictvím vyškoleného pracovního týmu. Podpora je také poskytována zaměstnavateli ve formě administrativy.

Úspěšné zapojení mentálně retardované osoby do volného trhu práce závisí na pečlivém výběru práce, adekvátní přípravě a průběžné kontrole.

V ideálním případě by měl **tranzitní program mentálně retardovaných** po ukončení školního vzdělávání vypadat takto:

- *sociální služba (centrum denních služeb, sociální rehabilitace, sociálně terapeutické dílny),*
- *pracovní rehabilitace (příprava na pracovní uplatnění, kvalifikace, rekvalifikace),*
- *chráněná pracovní místo (získávání dalších pracovních návyků, dovedností v chráněném prostředí),*
- *podporované zaměstnávání (volný trh práce s podporou asistenta, zaměstnání na volném trhu bez asistenta),* (Šesták, 2007, In: (Friedmann, 2011, s. 174)).

Tabulka č. 4: Nástroje pro zlepšení pracovního uplatnění osob s mentálním postižením v České republice

Oblast působnosti	Nástroj
Podpůrné sociální služby	Podpora samostatného bydlení
	Osobní asistence
	Sociální rehabilitace
Sociální služby	Sociálně terapeutické dílny
	Tranzitní program
	Podporované zaměstnávání
Nástroje politiky zaměstnanosti	Pracovní rehabilitace
	Chráněná pracovní dílna
	Běžná pracovní místa

Zdroj: Friedmann, 2011, s. 173

4 Cíl a metody výzkumu

Bakalářská práce zahrnuje dva hlavní cíle. Prvním cílem je analyzovat současné možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací (středně těžká) v Jihočeském kraji. Druhým cílem je prozkoumat postoje, názory a očekávání žáků s mentální retardací (středně těžká) a jejich rodičů ve vztahu k naplnění profesní přípravy žáků, jejich budoucí zaměstnání a integraci, jakmile dokončí své vzdělání.

4.1 Cíl práce

1. Analýza současných možností profesní přípravy žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji.
2. Zkoumání postojů, názorů a očekávání žáků s mentální retardací a rodičů těchto žáků ve vztahu k absolvované profesní přípravě a jejich budoucímu pracovnímu uplatnění a začlenění po ukončení vzdělání (profesní přípravy).

4.2 Výzkumné otázky

1. Jaké jsou stávající možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji, jejich profesní zaměření a kapacita?
2. Jaký je názor žáků se středně těžkou MR na profesní přípravu a jaké jsou jejich představy o pracovním uplatnění?
3. Jaká mají očekávání a představy o možnostech budoucího pracovního uplatnění rodiče žáků se středně těžkou MR?

4.3 Metodika práce

Při průzkumu jsem zvolila kvantitativní a kvalitativní metodu sběru dat. Hendl (2005) definuje kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník tvoří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textu, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ (Hendl, 2005, str. 50). Klasický kvalitativní výzkum stojí na předem zvoleném tématu a určených základních otázkách. Avšak tyto otázky může výzkumník během analýzy dat a výzkumu pozměňovat či doplňovat. V rámci výzkumu výzkumník vyhledává a vyhodnocuje všechny informace. Kvalitativní výzkum obsahuje detailní popis místa výzkumu a dlouhé citace z rozhovorů a poznámek, které si výzkumník zaznamenával během své práce (Hendl, 2005). Jako techniku jsem zvolila polostrukturované rozhovory, které jsem prováděla se žáky školských zařízení.

Kvantitativní výzkum podle Hendla (2005) probíhá více strukturovaně. Soustřeďuje se na předem definované proměnné, které bude pozorovat a zachycovat. Cílem je testování teorií. Upevněním kvalitativního výzkumu a komplementaritou obou přístupů, začal s jejich kombinováním. Smíšený výzkum je definován jako obecný přístup, ve kterém se míchají kvantitativní i kvalitativní metody (Hendl, 2005). Jako techniku pro zjištění informací od rodičů jsem zvolila vlastní dotazník. Otázky byly částečně uzavřené, pouze jedna otázka byla otevřená. Výsledky jsem zanesla do tabulek, vyhodnotila a doplnila komentáři.

4.4 Výzkumný soubor

Respondenti jsou žáci Praktické školy dvouleté v Jindřichově Hradci a SOU Lišov. Sběr dat probíhal v měsících leden a únor 2016. Celkem bylo provedeno 12 rozhovorů s žáky se středně těžkou MR a rozdáno 12 dotazníků jejich rodičům z toho 8 rozhovorů bylo provedeno na Praktické škole v Jindřichově Hradci a rozdáno 8 dotazníků. Rozhovory probíhaly přímo ve školní budově, kde mi byla poskytnuta odpočinková místnost.

Bylo zde příjemné prostředí, stěny byly barevné, v rohu bylo postaveno velké dvoulůžko a uprostřed místnosti byl velký pruho vaný sedací vak. Žáci byli posíláni jednotlivě od paní učitelky z vedlejší třídy. Výběr žáků prováděla samotná paní učitelka podle jejich zájmu, souhlasů rodičů i komunikačních dovedností. Rozhovor průměrně trval 30-40 minut. Další 4 rozhovory byly provedeny s žáky v SOU Lišov, kde byly také rozdány dotazníky jejich rodičům. Rozhovory taktéž probíhaly v budově učiliště a to ve třídě, kde prostředí dle mého názoru nebylo tak příjemné jako v Jindřichově Hradci. Výběr žáků taktéž prováděla paní učitelka po souhlasu žáků a jejich rodičů.

Rozhovory byly vedeny podle předem připravených okruhů otázek sledujících motivaci pro výběr školy, vnímání připravenosti do praxe a představám o budoucím povolání.

Z důvodu zachování anonymity byly dotazníky pro rodiče a rozhovory s dětmi označeny číslem (žák 1 - rodič 1).

4.5 Analýza výsledků

VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ PRO RODIČE

S ohledem na velikost výzkumného souboru nebyly dotazníky vyhodnoceny statistickými metodami, byla použita pouze absolutní a relativní četnost. Výsledky dotazníkového šetření spíše dokreslují složitost popisovaného problému.

Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníků:

Otázka č. 1: Proč Vaše dcera/syn chodí na toto školské zařízení?

	Blízká vzdálenost od domova	Vybral si ji sám	Vybrali ji rodiče	Dobrá pověst školy	Jiné:
SOU Lišov	2	1	1	0	0
PŠ J. H.	3	1	4	1	0
Celkem	5	2	5	1	0
%	41,67%	16,60%	41,67%	8,30%	0%

Komentář:

Podle tabulky můžeme vidět, že 41,67 % při výběru školy ovlivnila blízkost školského zařízení. Stejný počet rodičů se rozhodlo pro výběr školy dle vlastního uvážení.

Celkem 8,30 % rodičům záleží na pověsti školského zařízení.

Otázka č. 2: Podle čeho jste vybírali obor?

	Podle počtu místa v oboru	Vybíral/a dcera/syn sama	Podle prak. dovedností Vašeho dítěte	Podle možností prac. uplatnění	Jiné:
SOU Lišov	0	2	1	0	1
PŠ J. H.	0	1	1	0	6
Celkem	0	3	2	0	7
%	0%	25%	16,60%	0%	58,33%

Komentář:

Tři rodiče odpověděli, že výběr nechali na svých dětech. Pouze dva rodiče zohledňovali dovednosti jejich dítěte. Celkem 58,33 % což je 7 rodičů odpovědělo, že výběr školy nejvíce ovlivnilo postižení dítěte a vzdálenost k domovu.

Otázka č. 3: Myslíte si, že je Vaše dítě prakticky připraveno nastoupit do pracovního poměru (zaměstnání) ve vybraném oboru?

	Ano	Ne	Jiné:
SOU Lišov	1	3	0
PŠ J. H.	2	5	1
Celkem	3	8	1
%	25%	66,66%	8,33%

Komentář:

U této otázky vidíme, že polovina rodičů jsou skeptičtí. Jejich děti nejsou připraveny do zaměstnání. Pouhá čtvrtina oslovených rodičů naopak věří, že mohou jejich děti začít pracovat. Jeden rodič konstatoval, že zaměstnanost jeho dítěte bude nepříznivě ovlivněna také souběžným postižením autismem a nevěří v reálnost zapojení se do pracovního života.

Otázka č. 4: Myslíte si, že je dostatek pracovních míst pro absolventy v tomto oboru v Jihočeském kraji?

	Ano	Ne	Jiné:
SOU Lišov	3	1	0
PŠ J. H.	0	4	4
Celkem	3	5	4
%	25%	41,67%	33,33%

Komentář:

V odpovědích na tuto otázku se odlišovaly výpovědi rodičů z jednotlivých škol. Pozitivněji situaci vnímají rodiče dětí vzdělávajících se v Lišově. Kde se počtu míst na trhu práce pouze jedna respondentka vyjádřila negativně: „Vzhledem k nedostatku pracovních míst pro zdravé si nejsem jistá. Problém je i připravenost zaměstnavatelů.“ Zde je zjevná neinformovanost rodičů, neboť dle aktuálních statistik šetření uvedených v textu dále je míst dostatek. Je třeba se na tuto skutečnost zaměřit. Neinformovanost rodičů může být zbytečnou příčinou toho, že jejich děti zůstanou doma, izolovaní od ostatního světa.

Otázka č. 5: Máte pro Vše dítě po ukončení studia nějaké pracovní místo?

	Ano	Ne	Jiné:
SOU Lišov	3	1	0
PŠ J. H.	0	8	0
Celkem	3	9	0
%	25%	75%	0%

Komentář:

Získané výsledky téměř korespondují s přechozím dotazem. Pouze čtvrtina rodičů pro své dítě plánuje systematicky zapojení do pracovního života a již za dobu jeho studia hledá možné pracovní zapojení. Zatímco 75 % rodičů protazím nemá představu o možném pracovním místě pro svoje dítě. Zde je zjevný rozpor mezi tím, co si myslí rodiče a co jejich děti. Tři čtvrtiny dětí se v rozhovorech vyjádřily pozitivně. Myslí si, že mají pracovní možnosti a mohou a

budou pracovat. Další nesrovnalost potvrdila, že příliš nefunguje komunikace mezi rodiči a žáky, protože častá odpověď žáků z Lišova byla, že nemají pracovní místo. Oproti tomu rodiče napsali, že pracovní místo pro své dítě mají. Naopak většina žáků s Jindřichova Hradce odpovědělo, že si myslí, že práci mít budou, ale jejich rodiče tvrdí, že pro ně práci nemají.

Otázka č. 6: Jaké jsou možnosti zaměstnání Vaší dcery/syna ve Vašem kraji?

Z dotazníků vyplynulo, že 4 z 12 (33,33 %) respondentů vůbec nemají představu o budoucím pracovním uplatnění jejich dítěte. 3 z 12 (25 %) respondentů si myslí, že možnosti zaměstnání pro jejich děti jsou malé, další 3 si myslí, že kvůli postižení nikdy pracovat nebudou. Pouze jediný respondent konstatoval, že je pracovních míst pro jedince s mentálním postižením dostatek. Rodiče uvažují alespoň o částečném zapojení svého dítěte do práce, příkladem je výpověď respondenta č. 4: „*Vím o těch chráněných zázemích v okolí našeho bydliště. Určitě bych alespoň část týdne chtěla dceru do nich vozit. Myslím, že je důležitý kontakt se stejně postiženými jedinci.*“

Komentář k dotazníkovému šetření:

V Jihočeském kraji je aktuálně celkem 7 764 volných pracovních míst z toho 825 pro osoby s postižením. Zapojení do pracovního života je pro jedince s mentálním postižením velmi významné z hlediska socializace, ale i vlastní seberealizace a potvrzení osobní hodnoty. Stejně tak je důležité vůbec i zůstat v kontaktu s jiným prostředím, než je vlastní rodina, což může splňovat pobyt ve stacionáři, chráněné dílně, při volnočasových aktivitách. Z výpovědi rodičů jednoznačně vyplynulo nutnost posílit informovanost rodičů dětí, neboť jejich neznalost o možnostech pracovního uplatnění může nepříznivě ovlivnit další kvalitu života jejich dítěte.

VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ S ŽÁKY

Rozhovory byly zaznamenávány na diktafon se souhlasem respondentů a rodičů, současně byli poučeni o mlčenlivosti a o ochraně osobních údajů. Následně byl proveden přepis rozhovorů do MS Word a provedena kvalitativní analýza a kategorizace. Prostřednictvím otevřeného kódování byly popsány 3 kategorie: motivace pro výběr školského zařízení, vnímání připravenosti pro praxi a představy o budoucí práci.

Z důvodu zachování anonymity byly respondenti označeny žák plus pořadové číslo. Zkratky JH (Jindřichův Hradec) a L (Lišov).

Kategorie „Motivace pro výběr školského zařízení“

Z výpovědí respondentů vyplynulo, že informace přišly ze dvou stran. Převažovala doporučení rodičů, což je samozřejmé. Dokládají to například tyto výpovědi: **Žák 4 JH** *Vím to od rodičů a oni mě sem přihlásili...* **Žák 7 JH:** *Říkala mi o tom moje mamka. Nebudu přeci sedět doma a nic nedělat, tak jsem šla sem.* **Žák 8 JH:** *Vím o tom od rodičů a v té době jsem jinou možnost neměl. Nelíbí se mi tady.* **Žák 1 L.** *Vím o škole od rodičů a je hlavně blízko mého domova, proto jsem tady.* **Žák 2 L** *Dozvěděl jsem se o této škole od rodičů. Rodiče mi o tom řekli, tak jsem šel sem.* V jednom případě je uvedena i širší rodina: **1 JH** *O této škole vím díky rodičům, babičce a chodil sem bratranec, tak mi hodně vyprávěl. Bratranec chtěl, abych sem také chodil.*

Další skupinou byli pracovníci školy, které respondenti explicitně jmenovali, ve dvou případech byly kromě učitelů školy zmíněny i vlastní zájmy. Přestože uvedení bývalých učitelů objevilo v méně případech než doporučení rodičů, dá se předpokládat jejich nepřímý vliv v tom, že ovlivnili i výše uvedené rozhodování rodičů. Ukázky výpovědí: **Žák 6 JH** *Vybral mi to učitel a líbí se mi tady. Nemohu si stěžovat.* **Žák 3 L** *Řekl mi o tom učitel ze školy. Velice ráda vařím a baví mě pomáhat doma v kuchyni tak proto jsem si vybrala takovou školu.* **Žák 4 L** *Pomohl mi jí vybrat učitel ze školy. A taky mě baví vařit.* Společně s bývalými učiteli se v jenom případě ve výpovědi objevili i kamarádi: **Žák 2 JH** *Chodí tady můj kamarád ze základní školy, tak jsem začala chodit taky. A ve škole mi řekli, že to tady bude dobrý pro mě.*

Kategorie „Vnímání připravenosti pro praxi“

V této kategorii jsou shromážděny výpovědi, které se vztahují k vnímané připravenosti pro praxi. Respondenti se v odpovědích zaměřovali nejen na to, že se během studia naučili, ale i na související dovednosti, které jim v životě budou užitečné. V celém souboru se vyskytly pouze dva názory, že je škola nebaví a není jim k ničemu. **Žák 6 JH:** *Zahradnictví mě nebaví. Celkově jsem tady nespokojený a nechci tady být.* **Žák 7 JH:** *Vadí mi tady jedna holka. Studovat už nechci, takže dál jít vážně nechci. Nemám na to nervy.*

Většinou však hodnotili svoji profesní přípravu pozitivně: **Žák 1 JH:** *Pro tuto práci vím asi všechno, co bych měl vědět.* **Žák 2 JH:** *Naučili mě, jak vypadá motyka, hrábě a jak s nimi pracovat.* Pozitivní bylo, že v otevřených výpovědích se objevilo také uvědomění si souvisejících dovedností důležitých pro další život. Příkladem jsou výpovědi několika respondentů: **Žák 1 JH:** *Kromě práce na zahradě se tady taky učíme jak se starat sami o sebe. Celkem mi to jde.* **Žák 3 JH:** *Naučila jsem se tady vařit (špagety, krupičnou kaši), žehlit, šít, zašila jsem si i rukavici.* **Žák 8 JH:** *Co jsem se hlavně naučil je to, že se postarám sám o sebe. Zatím umím vařit teplé nápoje.*

Svoji vlastní připravenost pro profesi do budoucna hodnotili převážně pozitivně. Stejně tak většina z nich předpokládá, že ve vyučeném oboru budou pracovat a jsou pro něj dobře připraveni. **Žák 3 L:** *Naučili mě spousty věcí... Řekla bych, že do práce jít klidně můžu. Pomáhat s vařením umím, možná bych i něco uvařila.* **Žák 1 JH:** *Chtěl bych dělat v tom, v čem jsem se naučil.* **Žák 2 JH:** *Pracovat jít můžu, ale musím se toho ještě hodně učit.* **Žák 2 L:** *Pracovat jít klidně můžu, něco umím.* Několik výpovědí bylo i sporného obsahu: **Žák 8 JH:** *Naučili mě všechno, ale nepamatuju si to. O přestávkách hraju karty.* **Žák 1 L:** *Naučil jsem se míchat maltu a pracovat s náradím, moc mě to ale nebaví je to moc velká dřina.* V jednom případě se objevila i snaha o porovnání svých dovedností s požadavky trhu práce: **Žák 4 L:** *Umím toho dost, ale nevím, jestli to stačí pro to, aby mě někam zaměstnali... Nevím, jestli jsem schopná pracovat.*

Kategorie „Představy o budoucí práci“

Poslední kategorie se vztahuje na představy o budoucím povolání. Na základě odpovědí zvažují čtyři žáci práci v Oknu (sociálně terapeutická dílna pro soby s tělesným, mentálním, zdravotním a kombinovaným postižením). **Žák 3 JH:** *Až tady skončím tak půjdu dělat na Okýnko. Přespává se tam a dělá se tam zahradnická činnost.* **Žák 5 JH:** *Práci nemám a nevím, kam půjdu. Asi firma Okýnko, nevím. Chci zůstat v Hradci. Baví mě to tady.* **Žák 7 JH:** *Chtěla bych dělat v Okýnku, jen už nechci studovat. Žáci zmiňovali svoje záliby a koníčky, někteří by to brali i jako zaměstnání.* **Žák 7 JH:** *Mamka říkala, že můžu doma plést klidně košíky. Hlavně už to chci dodělat a jít pryč. Práce je dost.* **Žák 5 JH:** *Strašně ráda maluju mandaly (kruh). Zvedne mi to náladu a pomáhá mi to, ale chci dělat v zahradnictví.*

Tři žáci by se chtěli do budoucna věnovat automobilům nebo zemědělských strojům. Proto přemýšlí o dalším studiu. **Žák 4 JH:** *Taky bych rád zkusil opravovat auta, takže možná půjdu dál na školu.* **Žák 6 JH:** *Chtěl bych jezdit s traktorem. Jezdit umím, máme doma hospodářství a chci dělat doma. Proto chci jít do Dačic na školu. Pozn.: Po dodělání školy, odchází na školu do Dačic.* **Žák 8 JH:** *Chtěl bych jít na automechanika. Moje mamka má kamaráda a ten to dělá. Možná v Okýnku, teda pokud nepůjdu dál. Chtěl bych zkusit nějaké větší město třeba Prahu, ale mamka mě nepustí. Tento obor mě nebaví, ale dodělám ho. Jinak mi nic nechybí, takže pohoda.*

Pět žáků chce pracovat ve svém oboru, který je baví, jen neví, zda bude práce. **Žák 4 JH:** *Chci dělat v zahradnictví, baví mě to. Ve vesnici kde bydlím tak mě zaměstnají.* **Žák 1 JH:** *Chci pracovat tam, kde bydlím a to co umím. Pracoval bych v Českých Budějovicích a tam je míst dost.* **Žák 2 L:** *Chtěl bych pracovat v oboru a myslím si, že míst je hodně. Hlavně chci dělat a mít peníze. Práci zatím nemám. Taky hodně zaleží na rodičích, co budou chtít.* **Žák 3 L:** *Chtěla bych pracovat v tomhle oboru, jen nevím, jestli bude práce. Rodiče mi pomáhají shánět práci. Věřím, že něco seženeme, jinak jsem spokojená.* **Žák 4 L:** *Rozhodně chci dělat to, co jsem se naučila. Pokud bude místo v bydlišti budu ráda, ale kolem bydliště taky bude dobrý. Jsem spokojená s tím, co dělám a co jsem si vybrala.*

Ve dvou případech se objevila odpověď, kdy dítě absolutně neví, co bude dělat a zda bude mít práci. **Žák 1 L:** *Nevím kde budu pracovat, ani nevím co budu dělat. Nevím, jestli vůbec zůstanu u této práce. Rozhodně nechci jít dál na školu, nebaví mě učení.* **Žák 4 L:** *Nevím. Chtěla bych jít do práce, ale nevím, jestli nějaká bude.*

5 Diskuze

V této kapitole jsou analyzovány výsledky rozhovorů s žáky a dotazníků s rodiči. Prvním cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat současné možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji. Stávající možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací se jeví jako dostačující. Díky přehledům školských zařízení a údajům o těchto zařízeních, se jeví jako dostačující pro zmíněný kraj. V tomto kraji je k dispozici 188 oborů typu H a 29 oborů typu E. Dále jsou zde 4 praktické školy.

Podle údajů jednotlivých školských zařízení se tyto žáci nejčastěji uplatňují jako pomocné síly v zemědělském, potravinářském nebo dřevařském průmyslu. Následné uplatnění v praxi záleží pak už především na osobnosti každého absolventa, zda chce či nechce pracovat a přizpůsobit se trhu práce. Podstatný je také vliv rodičů, většinou vybírají obor podle schopnosti dítěte.

Podle Analýzy stavu a vývoje trhu práce v Jihočeském kraji za rok 2015 z Úřadu práce v Českých Budějovicích klesl za jeden rok počet evidovaných osob se zdravotním postižením v kraji o 246 osob a to z 3 648 na 3 402. Kraj evidoval během měsíce března 2016 celkem 7 764 volných pracovních míst. Z celkového počtu nahlášených míst bylo 825 vhodných pro osoby se zdravotním postižením. Na jedno takové volné místo připadalo 4,2 uchazečů se zdravotním postižením.

Druhým cílem bylo zkoumání postojů, názorů a očekávání žáků s mentální retardací a rodičů těchto žáků a to ve vztahu k absolvované profesní přípravě a jejich budoucímu uplatnění a začlenění po ukončení vzdělání. Zpracovány byly odpovědi od 12 žáků a 12 rodičů. Se žáky byl veden polostrukturovaný rozhovor a rodičům byl rozdan dotazník.

Rodiče ve většině případů preferovali blízkost školského zařízení vzhledem k bydlišti. Vesměs vybírali školská zařízení právě rodiče sami. Vzhledem k handicapu dětí vyplývá neschopnost samostatně dojíždět do školy, proto jsou tyto děti nuceny studovat obory v nejbližším školském zařízení. Jak vyplývá s rozhovorů, ne všechny děti jsou proto na škole spokojeny. Tudíž se rodiče snažili obory vybírat podle toho, co dítě umí, podle schopností a k čemu má předpoklady. Rodiče taktéž brali v úvahu následné uplatnění dítěte. Také se vyskytl názor, že není jiná možnost z důvodu těžkého postižení a někteří rodiče spoléhali na školu v blízkosti svého bydliště. Důležité je zmínit, že ve třech případech z dvanácti si dítě mohlo školu vybrat samo. Paradoxní je, že pouze tři rodiče

z dvanácti si myslí, že jejich dítě je schopno nastoupit po absolvované škole do pracovního procesu. Co se týče pracovních míst, záleží na oboru. Rodiče z Lišova většinou uváděli, že volná pracovní místa ve vybraných oborech jsou, přitom rodiče z Jindřichova Hradce se vyjadřovali spíše negativně, pouze jeden odpověděl kladně.

Pracovní místa jsou převážně ve větších městech například České Budějovice, ale také záleží na vybraném oboru na schopnostech a samostatnosti žáka. Proto ne všichni budou moci za práci dojíždět.

Můžeme si tedy odpovědět na naši druhou výzkumnou otázku, jak hodnotí profesní přípravu a možnosti uplatnění rodiče žáků s mentální retardací. Podle jejich výpovědí závisí na oboru, který byl vybrán. Závisí na individuálních schopnostech dítěte a ve většině případů na blízkosti školského zařízení k bydlišti. Co se týče uplatnění dítěte, tak velice důležitá je samostatnost dítěte. Většina rodičů byla spíše negativní a domnívá se, že nikdy nebude moci pracovat.

Nyní se zaměříme na žáky. K dispozici jsme měli 12 rozhovorů. Jak tedy hodnotí průběh, kvalitu a vhodnost absolvované profesní přípravy žáci se středně těžkou mentální retardací. Rozhovory jsem rozdělila do 3 etap.

První etapa byla zaměřena na motivaci školského zařízení. Většina žáků uvedla, že se o škole dozvěděla od rodičů nebo učitelů. 2 žáci uvedli, že tuto školu navštěvují kamarádi a pouze 1 žák uvedl, že navštěvuje tento obor z důvodu blízkosti bydliště.

Druhá etapa byla zaměřena na vnímání připravenosti do praxe. 8 z dotazovaných uvedlo, že je vybraný obor baví/na škole se jim líbí a chtěli by pracovat v tomtéž oboru. Další 2 žáci se vyjádřili velice negativně. Chtěli by studovat jiný obor a věnovat se automobilům. Poslední 2 žáci se vyjádřili neutrálně (neví, jiná možnost nebyla, chtěl jsem to zkusit). Většinou žáci uváděli, že se na škole dozvěděli vše potřebné. Dva z žáků uvedli, že je tento obor nebaví. Oba žáci se shodli na tom, že by chtěli pracovat kolem automobilů a traktorů. Na otázku, co se žáci naučili, jmenovali vesměs samé praktické věci v daném oboru. Osm žáků zmínilo, že se naučili i praktické věci potřebné do života jako například (vaření, žehlení, šití), Hlavně postarat se sám o sebe. Hodnocení učitelů bylo vesměs kladné. Žáci s Jindřichova Hradce se vyjadřovali pozitivně oproti žákům z Lišova. Můžeme se domnívat, že přístup učitelů na menších školách je individuálnější a vstřícnější než na školách větších. Zahradnický obor žáky většinou baví. Učí se zde nejen

zahradnictví ale i sebeobslužné práce. Většina žáků obor baví, chtěli by se mu dále věnovat. Dva odpověděli neutrálně (nevím, je mi to jedno, nechci už se učit) a dva dokonce odpověděli negativně – nechci to dělat, nebaví mě to.

Vyhodnocení představ o budoucí práci zahrnuje také otázku, jaká očekávání a možnosti budoucího pracovního uplatnění mají žáci s mentální retardací. Jak už jsem zmínila, většina respondentů chce pracovat ve svém oboru. Výjimkou jsou pouze 2 žáci. Žáci nejsou tak skeptičtí jako jejich rodiče, kteří tvrdí, že volných míst je málo. 3 žáci uvedli, že po škole půjdou pracovat do Okna (Sociálně terapeutická dílna – nabízí ambulantní služby pro absolventy speciálních škol, osoby izolované v domácím prostředí a další). 2 žáci chtějí po této škole dále studovat. O práci se tedy nezajímají. Jeden z těchto žáků uvedl možnost zaměstnání v Oknu. V případě neúspěšnosti následného studia. Jeden žák uvedl přání pracovat v Českých Budějovicích kde je pracovních míst dostatek. Další respondent má práci v místě bydliště. 4 žáci a to z Lišova odpovídají velmi negativně. Neví, zda nějaká práce je či bude, záleží na rodičích, jestli něco seženou. Domnívám se, že žáci z Jindřichova Hradce odpovídají na otázky týkající se pracovního uplatnění pozitivněji než žáci z Lišova. Paradoxně Lišov je mnohem blíže ke krajskému městu nežli Jindřichův Hradec. Jak už jsem se již zmiňovala, velice důležitá je jejich individualita, samostatnost a přístup a to nejen dětí ale i rodičů.

6 Závěr

Mentální retardaci řadíme mezi zdravotní postižení, které má nejpočetnější zastoupení mezi zdravotními postiženími. U jedinců s mentální retardací nacházíme defekt rozumových schopností, zároveň nízký stupeň intelektu a zhoršenou adaptaci na prostředí. Na základě poškození dochází k omezením kognitivních schopností, zvláště v oblasti komunikačních dovedností, omezené schopnosti se učit a rozvíjet myšlení. Tito jedinci mají mnohem horší podmínky k adaptaci na běžný život. K lepší adaptaci slouží speciální školy a programy zaměřené na jedince s mentální retardací.

Tato bakalářská práce se zabývá tématem profesní přípravy žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji a snaží se poskytnout pohled do života těchto jedinců z hlediska možností profesní přípravy a pracovního uplatnění. Každé dítě ať je zdravé či postižené, si zaslouží stejnou míru pozornosti. Dítě s postižením je jiné, proto by náš přístup měl být specifitější. Je nutné tedy dbát na individualitu.

Cílem této práce bylo analyzovat současné možnosti profesní přípravy žáků s mentální retardací v Jihočeském kraji. Díky přehledu školských zařízení se jeví jako dostačující pro tento zmíněný kraj. Dále jsme se zaměřili na zkoumání postojů, názorů a očekávání žáků s mentální retardací a rodiče těchto žáků ve vztahu k absolvované profesní přípravě a jejich budoucímu pracovnímu uplatnění a začlenění po ukončení vzdělání. Výzkum byl realizovaný u jedinců středně těžkou mentální retardací. Odhaluje problém při hledání pracovního uplatnění. Rodiče dětí nevěří, že se příležitost pracovního uplatnění pro jejich dítě naskytne. Nevěří ani tomu, že jejich děti jsou schopny vůbec pracovat. Naopak jejich děti věří, že pracovních míst je dost, a že se budou schopni samostatně nebo pod dohledem začlenit do pracovního procesu. Rodiče jasně dali najevo, že nejdůležitější je vzdálenost školského zařízení od domova. Proto vzhledem k handicapu dětí a neschopnost samostatného dojíždění do školy, studují obory, které je nebaví.

Domnívám se, že pracovních míst je uspokojivé množství pro osoby se zdravotním postižením. V Jihočeském kraji tuto skutečnost potvrzují i aktuální statistické údaje. Bakalářská práce by mohla být vhodná pro rodiče žáků s mentální retardací a jako inspirace sloužit pro školská zařízení. Práce shrnuje možnosti profesní přípravy v Jihočeském kraji.

Závěrem bych kladla větší důraz na provázanost profesní přípravy žáků a školských zařízení s následným aktivním vyhledáváním pracovního uplatnění.

7 Seznam použité literatury

Monografie

ANDERLIK, Lore. *Cesta k inkluzi: úvahy z praxe a pro praxi*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-765-1.

Atlas školství 2014/2015. Střední školy. Jihočeský kraj. Brno: Nakladatelství P.F art, Spol. s.r.o., 2013.

BARTOŇOVÁ, Miroslava a Pavla PITNEROVÁ. *Strategie vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na střední škole*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6001-2.

BARTOŇOVÁ, Miroslava, Jarmila PIPEKOVÁ a Marie VÍTKOVÁ. *Strategie ve vzdělávání žáků s mentálním postižením v odborném učilišti a na praktické škole*. 1. vyd. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-7392-011-1.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA Jiří. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

FRANIOK, Petr. *Psychopedie I*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-7464-645-4.

FRANIOK, Petr. *Vzdělávání osob s mentální retardací*. 3. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita – Pedagogická fakulta, REPRONIS, 2008. ISBN 978-80-7368-622-2.

FRIEDMANN, Zdeněk. *Profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich uplatnění na trhu práce: Professional assessment to students with special educational needs and their success at the job market*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5602-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

HETOVÁ, Lenka. *Škola muzejní pedagogiky 3. Specifika a metody práce s osobami se vzdělávacími potřebami*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007. ISBN 978-80-244-1868-1.

JAKUBČIC, Ivan a Ladislav POŽÁR, 1995 cit. podle Viktor LECHTA, 2010. *Základy inkluzivní pedagogiky* (2010) Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-679-7.

- KLUSÁČEK, Jan. *Sociální vyloučení, lehké mentální postižení, základní školy praktické*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. CZ.1.7./1.2.00/43.0003
- LEČBYCH, Martin. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-2071-4.
- LECHTA, Viktor (ed). *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3. přepra. vyd. Jinočany: H & H, 2011. ISBN 80-86022-92-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.
- MÜLLER, Oldřich. *Lehká mentální retardace v pedagogicko-psychologickém kontextu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-02-07-6.
- MÜHLPACHR, Pavel, Miroslav BARGEL a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010. ISBN 978-80-87182-12-3.
- NOVOSAD, Libor. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním: základy a předpoklady dobré poradenské praxe*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 97880-7367-509-7.
- POTMĚŠILOVÁ, P. *Supervize v podmínkách speciálního vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. ISBN 978-80-244-4127-6.
- PUESCHEL, S M. *Downův syndrom: pro lepší budoucnost*. Praha: Tech-market, 1997. ISBN 80-86114-15-5.
- ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-80-7367-889-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1074-4.
- VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie teoretické základy a metodika*. 1. vyd. Praha: PARTA, 2003. ISBN 80-7320-039-2.

VÍTKOVÁ, Marie. (ED.). *Integrativní speciální pedagogika*. 2 vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

Internetové zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Výběrové šetření zdravotně postižených osob-2013* [online]. Praha: Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyberove-setreni-zdravotne-postizenych-osob-2013-qacmwuvwsb>

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání praktická škola jednoletá

[online]. Praha: Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PRS_-I.pdf

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání praktická škola dvouletá

[online]. Praha: Dostupné z:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PRS_-II.pdf

Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální [online]. Praha:

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-obor-vzdelani-zakladni-skola>

ČESKO. *Zákon č. 435 o zaměstnanosti*. [online]. Dostupné z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

ČESKO. *Zákon č. 561 školský zákon*. [online]. Dostupné z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

ČESKO. *Vyhláška č. 147 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*. [online].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-147-2011-sb-kterou-se-meni-vyhlaska-c-73-2005-sb73-2005-sb>

ČESKO. *Vyhláška MŠMT č. 13 Soubor pedagogicko-organizačních informací pro mateřské školy, základní školy, střední školy, konzervatoře, vyšší odborné školy, základní umělecké školy, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky a školská zařízení na školní rok 2014/2015*. [online]. Dostupné z:

http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/spoi_2014_5/spoi14_5.pdf

ČESKO. *Vyhláška MŠMT 73 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.* [online].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>

ČESKO. *Zákon 367, kterým se mění zákon 435 o zaměstnanosti.* [online]. Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/11911/zakon_367_2011.pdf

NÁRODNÍ ÚSTAV ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcové vzdělávací programy 2007/2008.* [online]. Dostupné z: <http://www.nuov.cz/ramcove-vzdelavaci-programy>

ČESKÁ UNIE PRO PODPOROVANÉ ZAMĚSTNÁVÁNÍ. *Podporované zaměstnávání.* [online]. Dostupné z: <http://www.unie-pz.cz/3-podporovane-zamestnavani.html>

ÚŘAD PRÁCE ČR. *Statistiky.* [online]. Dostupné z:

<https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/jhc/statistiky>

ÚŘAD PRÁCE. *Analýza stavu a vývoje trhu práce v Jihočeském kraji za rok*

2015. [online]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/jhc/statistiky>

ZÁKONY PRO LIDI. *Vyhláška 27/2016.* [online]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Seznam tabulek

1. Pohled z pozice defektu versus pohled z pozice dialogu, upraveno podle Bobana a Hinze (1993)
2. Lidské zdroje inkluzivní edukace (přepřacováno podle Lang, Berberichová, 1998)
3. Nástroje pro zlepšení pracovního uplatnění osob s mentálním postižením v České republice

Seznam použitých zkratk

MR = mentální retardace

MP = mentální postižení

ZP = zdravotní postižení

CNS = centrální nervový systém

RVP = rámcově vzdělávací program

RVP ZV = rámcově vzdělávací program základní vzdělávání

RVZ ZŠS = rámcově vzdělávací plán základní škola speciální

IQ = Intelligence Quotient

NS = nefrotický syndrom

LMR = lehká mentální retardace

ST = středně těžká

TMP = těžká mentální retardace

LMP = lehké mentální postižení

DS = Downův syndrom

SOU = střední odborné učiliště

JH = Jindřichův Hradec

L = Lišov

ČSÚ = Český statistický úřad

MŠMT = Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ÚP = Úřad práce

Klíčová slova

Mentální retardace

Profesní příprava

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam školských zařízení

Příloha č. 2: Dotazník pro rodiče

Příloha č. 3: Polostrukturovaný rozhovor pro žáky

Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru

Příloha č. 1: Seznam školských zařízení

Okres České Budějovice

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Týn nad Vltavou

- 41-54-H/01 Podkovář a zemědělský kovář (kapacita oboru 10)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (20)
- 33-56-H/01 Truhlář (24)
- 66-51-H/01 Prodavač (17)
- 65-51-H/01 Kuchař-číšník (24)
- 29-54-H/01 Cukrář (12)
- 41-52-H/01 Zahradník-krajinář (12)
- 41-51-H/01 Zemědělec-farmář (12)
- 41-51-E/01 Zahradnické práce (8)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (8)
- 29-51-E/01 Potravinářské práce – 2letý (8)

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Trhové Sviny

- 26-51-H/01 Elektrikář – silnoproud (15)
- 33-56-H/01 Truhlář (15)
- 39-41-H/01 Malíř a lakýrník (15)
- 41-51-H/01 Zemědělec – farmář (15)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (75)
- 82-51-H/01 Umělecký kovář a zámečnický, pasíř (15)
- 41-55-E/01 Opravářské práce (16)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (16)

Střední odborná škola elektrotechnická, Hluboká nad Vltavou

- 26-51-H/01 Elektrikář (25)
- 26-51-H/02 Elektrikář – silnoproud (25)
- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (25)

Střední odborné učiliště, Lišov

- 33-56-H/01 Truhlář (30)
- 33-59-H/01 Čalouník (12)
- 23-51-E/01 Strojírenské práce (Práce v autoservisu), (16)
- 29-51-E/01 Potravinářská výroba (Řeznicko-uzenářská výroba), (8)
- 33-56-E/01 Truhlářská a čalounická výroba (Truhlářská výroba), (8)
- 33-56-E/01 Truhlářská a čalounická výroba (Čalounická výroba), (8)
- 36-67-E/01 Zednické práce (16)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (Kuchařské práce), (32)
- 66-51-E/01 Prodavačské práce (Prodej smíšeného zboží), (16)
- 75-41-E/01 Pečovatelské služby (16)

Střední škola a Vyšší odborná škola cestovního ruchu, České Budějovice

- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Číšník, servírka), (28)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař – číšník), (60)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař), (30)

Střední škola obchodní a služeb, České Budějovice

- 66-51-H/01 Prodavač (30)

Střední škola obchodu, služeb a podnikání a Vyšší odborná škola, České Budějovice

- 29-51-H/01 Výrobce potravin (Sladovnick – pivovarník), (15)
- 29-53-H/01 Pekař (15)
- 29-54-H/01 Cukrář (45)

- 66-52-H/01 Aranžér (30)
- 69-51-H/01 Kadeřník (60)

Střední škola polytechnická, České Budějovice

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Zámečnictví), (24)
- 33-56-H/01 Truhlář (30)
- 36-52-H/01 Instalatér (48)
- 36-56-H/01 Kominík (15)
- 36-64-H/01 Tesař (24)
- 36-66-H/01 Montér suchých staveb (24)
- 36-67-H/01 Zedník (48)
- 39-41-H/01 Malíř a lakýrník (Malíř), (24)

Vyšší odborná škola, Střední průmyslová škola automobilní a technická, České Budějovice

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Zámečník), (30)
- 23-52-H/01 Nástrojář (10)
- 23-55-H/02 Karosář (Autokarosář), (30)
- 23-56-H/01 Obráběč kovů (15)
- 23-61-H/01 Autolakýrník (15)
- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (120)
- 26-57-H/01 Autoelektrikář (30)
- 34-52-H/01 Tiskař na polygrafických strojích (15)
- 66-51-H/01 Prodavač (Prodavač motorových vozidel), (15)

Okres Český Krumlov

Gymnázium, Střední odborná škola ekonomická a Střední odborné učiliště, Kaplice

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Zámečnický), (30)
- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (24)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (24)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (30)
- 66-53-H/01 Operátor skladování (30)

Střední odborná škola strojní a elektrotechnická, Velešín

- 23-56-H/01 Obráběč kovů (24)
- 23-62-H/01 Jemný mechanik (12)
- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (20)

Střední odborná škola zdravotnická a Střední odborné učiliště, Český Krumlov

- 23-55-H/01 Klempíř (5)
- 33-56-H/01 Truhlář (10)
- 36-64-H/01 Tesař (5)
- 36-67-H/01 Zedník (25)
- 39-41-H/01 Malíř a lakýrník (5)
- 65-51-H/011 Kuchař – číšník (25)
- 66-51-H/01 Prodavač (10)

Okres Jindřichův Hradec

Střední odborné učiliště zemědělské a služeb, Dačice

- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (30)
- 36-67-H/01 Zedník (12)
- 41-51-H/01 Zemědělec – farmář (12)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (30)

- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař), (10)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (30)
- 29-51-E/02 Potravinářské práce (Pečivář – cukrovinkář), (14)
- 41-55-E/01 Opravářské práce (14)

Střední škola technická a obchodní, Dačice

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Provoz, údržba a opravy strojních zařízení), (12)
- 23-56-H/01 Obráběč kovů (24)
- 26-51-H/01 Elektrikář (Elektromontér), (10)
- 33-56-H/01 Truhlář (12)
- 66-52-H/01 Aranžér (12)
- 69-51-H/01 Kadeřník (17)

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Jindřichův Hradec

- 23-52-H/01 Nástrojář (30)
- 23-55-H/01 Klempíř (20)
- 26-51-H/02 Elektrikář – silnoproud (20)
- 36-67-H/01 Zedník (30)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (30)
- 66-51-H/01 Prodavač (30)

Střední škola, České Velenice

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (20)
- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (Servisní technik pro stroje a zařízení), (20)
- 37-51-H/01 Železničář (Komerční pracovník v dopravě), (20)

Střední škola rybářská a vodohospodářská, Třeboň

- 41-53-H/01 Rybář (75)

Obchodní akademie, Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Třeboň

- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (30)
- 28-57-H/01 Výrobce a dekoratér keramiky (Malíř skla a keramiky), (15)
- 28-58-H/01 Sklář – výrobce a zušlechťovatel skla (Brusič skla), (15)
- 28-63-H/01 Výrobce bižuterie a dekorativních předmětů (Skleněná bižuterie), (15)
- 31-58-H/01 Krejčí (15)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (30)
- 53-41-H/01 Ošetřovatel (30)

Okres Písek

Vyšší odborná škola lesnická a Střední lesnická škola B.S., Písek

- 41-56-H/01 Lesní mechanizátor (20)
- 41-57-H/01 Zpracovatel dřeva (20)

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Písek

- 23-55-H/01 Klempíř (12)
- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (24)
- 29-54-H/01 Cukrář (24)
- 33-56-H/01 Truhlář
- 36-52-H/01 Instalatér
- 36-64-H/01 Tesař (12)
- 36-66-H/01 Montér suchých staveb (12)
- 36-67-H/01 Zedník (22)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (kuchař-číšník pro pohostinství), (30)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Číšník, servírka), (24)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař), (30)
- 66-51-H/01 Prodavač (12)

- 23-51-E/01 Strojírenské práce (Zámečnické práce), (10)
- 36-57-E/01 Malířské a natěračské práce (10)
- 36-67-E/01 Zednické práce (10)
- 41-52-E/01 Zahradnické práce (Květinářské práce), (10)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (kuchařské práce), (10)
- 75-41-E/01 Pečovatelské služby (Pečovatelské práce), (10)

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Milevsko

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (24)
- 23-56-H/01 Obráběč kovů (12)
- 33-56-H/01 Truhlář (8)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (12)
- 33-56-E/01 Truhlářská a čalounická výroba (7)
- 41-55-E/01 Opravářské práce (7)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (14) **Okres Prachatice**

Střední škola, Vimperk

- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (30)
- 26-57-H/01 Autoelektrikář (15)
- 36-52-H/01 Instalatér (12)
- 36-64-H/01 Tesař (12)
- 36-67-H/01 Zedník (15)
- 36-67-H/01 Zedník (Obkladač), (10)
- 36-69-H/01 Pokrývač (15)
- 41-51-H/01 Zemědělec – farmář (20)
- 41-52-H/01 Zahradník (Krajinář), (12)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (60)
- 36-67-E/01 Zednické práce (12)
- 41-51-E/01 Zahradnické práce (12)

- 41-55-E/01 Opravářské práce (12)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (Kuchařské práce), (12)

Okres Strakonice

Střední škola a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, Volyně

- 29-54-H/01 Cukrář (30)

Vyšší odborná škola, Střední průmyslová škola a Střední odborná škola řemesel a služeb, Strakonice

- 21-55-H/01 Slévač (24)
- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Zámečnický), (24)
- 23-52-H/01 Nástrojář (24)
- 23-56-H/01 Obráběč kovů (30)
- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (15)
- 26-51-H/01 Elektrikář (24)
- 26-51-H/02 Elektrikář – silnoproud (12)
- 36-67-H/01 Zedník (24)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař), (64)
- 66-52-H/01 Aranžér (30)
- 69-51-H/01 Kadeřník (30)

Střední odborné učiliště služeb, Vodňany

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Zámečnický), (24)
- 29-54-H/01 Cukrář (24)
- 41-52-H/01 Zahradník (24)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (24)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (Kuchařské práce), (14)

Střední odborné učiliště, Blatná

- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (30)
- 26-51-H/01 Elektrikář (14)

- 26-57-H/01 Autoelektrikář (14)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (30)

Okres Tábor

Střední odborná škola a střední odborné učiliště Heuréka, Tábor

- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (15)
- 69-51-H/01 Kadeřník (25)

Střední průmyslová školní a stavební, Tábor

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (12)
- 23-55-H/01 Klempíř (12)
- 23-65-H/01 Strojník (12)
- 33-56-H/01 Truhlář (24)
- 36-64-H/01 Tesař (24)
- 36-67-H/01 Zedník (12)
- 39-41-H/01 Malíř a lakýrník (12)

Střední škola obchodu, služeb a řemesel a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, Tábor

- 23-68-H/01 Mechanik opravář motorových vozidel (Automechanik), (30)
- 26-57-H/01 Autoelektrikář (30)
- 29-54-H/01 Cukrář (Cukrář – výroba), (30)
- 29-56-H/01 Řezník – uzenář (15)
- 36-52-H/01 Instalatér (30)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař – číšník pro pohostinství), (30)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Číšník – servírka), (30)
- 65-51-H/01 Kuchař – číšník (Kuchař), (30)

Střední škola spojů a informatiky, Tábor

- 26-51-H/01 Elektrikář – silnoproud (15)
- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (Výpočetní a komunikační technika), (20)
- 26-59-H/01 Spojový mechanik (15)

Střední škola řemeslná a Základní škola, Soběslav

- 26-51-H/02 Elektrikář – silnoproud (24)
- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (Mechanik pro chladicí a klimatizační zařízení), (24)
- 33-56-H/01 Truhlář (30)
- 36-52-H/01 Instalatér (instalatér – topenář), (24)
- 41-52-H/01 Zahradník (30)
- 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů (60)
- 69-51-H/01 Kadeřník (24)
- 69-53-H/01 Rekondiční masér (30)
- 82-51-H/01 Umělecký kovář a zámečnický pasíř (Umělecký kovář a zámečnický), (24)
- 23-51-E/01 Strojírenské práce (obrábění kov), (24)
- 29-51-E/01 Potravinářská výroba (Cukrářské práce), (16)
- 33-56-E/01 Truhlářská a čalounická výroba (Truhlářské práce), (16)
- 36-67-E/01 Zednické práce (16)
- 41-52-E/01 Zahradnické práce (Zahradnické práce), (16)
- 41-52-E/01 Zahradnické práce (Květinářské a aranžérské práce), (16)
- 65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby (Kuchařské práce), (16)
- 75-41-E/01 Pečovatelské služby (16)

Střední uměleckoprůmyslová škola, Bechyně

- 28-57-H/01 Výrobce a dekoratér keramiky (10)

Vyšší odborná škola, Střední odborná škola, Centrum odborné přípravy, Sezimovo Ústí

- 23-51-H/01 Strojní mechanik (Opravy. Montáže a svařování), (15)
- 23-56-H/01 Obráběč kovů (30)
- 26-51-H/01 Elektrikář (15)
- 26-52-H/01 Elektromechanik pro zařízení a přístroje (30)

Praktické školy

Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, České Budějovice

- 78-62-C/02 Praktická škola dvouletá (8)

Základní škola Praktická škola, Trhové Sviny

- 78-62-C/01 Praktická škola jednoletá (5)
- 78-62-C/02 Praktická škola dvouletá (5)

Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, Jindřichův Hradec

- 78-62-C/01 Praktická škola jednoletá (3)
- 78-62-C/02 Praktická škola dvouletá (3)

Dětský domov, Mateřská škola, Základní škola, Praktická škola, Školní jídelna, Školní družina, Školní klub a Přípravný stupeň ZŠ speciální, Písek

- 78-62-C/02 Praktická škola dvouletá (8)

Příloha č. 2: Dotazník pro rodiče

1. Proč Vaše dcera/syn chodí na toto školské zařízení?
 - a) blízká vzdálenost od domova
 - b) vybral si ji sám
 - c) vybrali ji rodiče
 - d) dobrá pověst školy
 - e) jiné:

2. Podle čeho jste vybírali obor?
 - a) podle počtu míst v oboru
 - b) vybíral(a) dcera/syn sama
 - c) podle praktických dovedností Vašeho dítěte
 - d) podle možností pracovního uplatnění (zaměstnání)
 - e) jiné:

3. Myslíte si, že je Vaše dítě prakticky připraveno nastoupit do pracovního poměru (zaměstnání) ve vybraném oboru?
 - ano
 - ne
 - jiné:

4. Myslíte si, že je dostatek pracovních míst pro absolventy v tomto oboru v Jihočeském kraji?
 - ano
 - ne
 - jiné:

5. Máte pro Vše dítě po ukončení studia nějaké pracovní místo?

- ano
- ne
- jiné:

6. Jaké jsou možnosti zaměstnání Vaší dcery/syna ve Vašem kraji?

Příloha č. 3: Polostrukturovaný rozhovor pro žáky

1) Motivace pro výběr školského zařízení

Jaký byl způsob výběru školy?

Co tě vedlo se na tuto školu přihlásit?

Uveď důvod výběr tohoto oboru?

2) Vnímání připravenosti pro praxi

Jak hodnotíš celý průběh studia? (naučil ses vše, co budeš potřebovat pro svoji profesy)

Získal si dostatek informací pro svůj obor?

Co tě na této škole naučili?

Co si se naučil prakticky?

Jací jsou Vaši učitelé?

Jaký je závěrečný výstup vašeho oboru? (čím je ukončený) Jaké máš praktické dovednosti?

Museli jste předvádět nějakou svoji práci?

Myslíš si, že můžeš jít do zaměstnání?

3) Představy o budoucí práci

Už víš, co bude dělat po škole?

Chtěl by si pracovat v oboru, který si vystudoval nebo mimo svůj obor?

Je v okruhu 20 km nějaká firma nebo společnost, který by ti nabídla pracovní místo?

Jsi se svým oborem a studiem spokojený?

Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru:

Okruh 1) Motivace pro výběr školského zařízení

Já: „Ahoj, jmenuji se Radka, budu si tady chvílku s tebou povídat. Položím ti pár otázek, na které mi odpovíš. Můžeme začít?“

Žák: „Dobrý den, jmenuji ... a odpovím.“

Já: „Jak víš o této škole? Od rodičů nebo ze základní školy?“

Žák: „Řekli mi o ni na základce a rodiče mě sem dali.“

Já: „A ty si na tuto školu chtěl?“

Žák: „Chtěl jsem jinam, ale v té době to jinak nešlo. Na základce to bylo lepší.“

Já: „Nelíbí se ti tady?“

Žák: „ Nelíbí se mi tady, chtěl bych být jinde, chtěl bych, aby k nám byli učitele hodnější.“

Já: „A tento obor se ti líbí?“

Žák: „Nic moc, ale až ho dodělám, chtěl bych jít na automechanika do Dačic.“

Okruh 2) Vnímání připravenosti pro praxi

Já: „A co tě tady vůbec naučili?“

Žák: „Naučili mě všechno. Vše vysvětlí.“

Já: „A co všechno? Zkus si na něco vzpomenout.“

Žák: „Naučil jsem se hlavně postarat se sám o sebe. Učíme se vařit.“

Já: „A co umíš uvařit?“

Žák: „Zatím jen teplé nápoje.“

Já: „Ty studuješ zahradnictví, baví tě to?“

Žák: „Celkově zahradnictví mě nebaví, jinak vše v pohodě.“

Já: „A proč?“

Žák: „Nechci dělat v zahradnictví, jsou tady dlouhé směny. No co dodělám to a bude.“

Já: „A co se kolem zahradnictví učíte?“

Žák: „Musíme znát plevy, kytky a hlavně škůdce.“

Já: „Na konci školy děláte nějakou svoji práci?“

Žák: „Svoje práce neděláme, jen musíme něco vypěstovat a poznat nějaký kytky, plevele.“

Já: „A co třeba vypěstovat?“

Žák: „Nějakou zeleninu, ovoce, kytku.“

Okruh 3) Představy o budoucí práci

Já: „Až skončíš tak v zahradnictví dělat nechceš. Co by si chtěl teda dělat?“

Žák: „Půjdu na automechanika do Dačic a potom opravovat auta. Moje mamka má kamaráda a ten to dělá.“

Já: „A myslíš si, že by tě vzal k sobě po škole?“

Žák: „To nevím, ale asi jo.“

Já: Myslíš si. Že je v okruhu asi 20 km nějaká práce nebo společnost, která by tě zaměstnala?“

Žák: „Ano v Hradci v Okýnku, tak by mě tam možná vzali.“

Já: „Takže by si chtěl dělat v okolí domova?“

Žák: „Chtěl bych tak do 40km, ale chtěl bych zkusit i Prahu.“

Já: „Takže si myslíš, že práci najdeš bez problému?“

Žák: „Udělám všechno, makám. Jinak mi nic nechybí a pohoda.“

Já: „Jsem ráda, že si mi věnoval chvíličku. Chceš se mě na něco ty zeptat?“

Žák: „Ne, jen jestli už můžu jít?“

Já: „Ano, děkuji ti mockrát, ahoj.“

Žák: „Nashle danou.“